

Jezuïeten

IN MEMORIAM
JEZUÏETEN UIT VLAANDEREN

NOVEMBER 2010

VOORWOORD

Onze God schrijft met elk mens een persoonlijk verhaal.
AMDG

De volgende overleden medebroeders mogen hiervan getuigen:

Pater Erik CAPPOEN (1915-2010) *pagina 20*

Pater Frans VAN BLADEL (1922-2010) *pagina 24*

Pater Victor VAN BORTEL (1926-2010) *pagina 14*

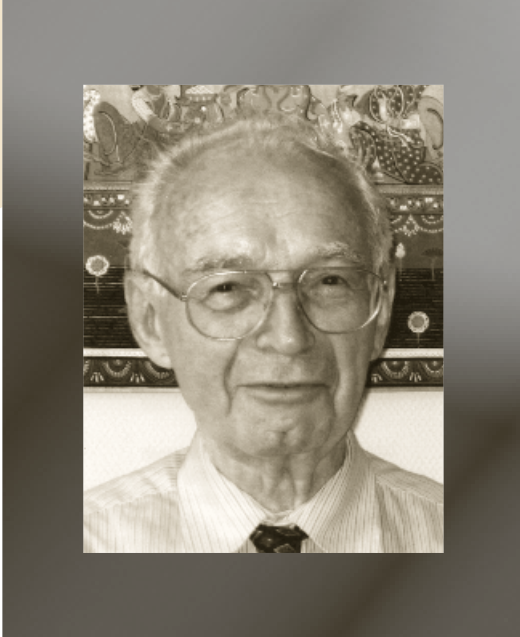
Broeder Nestor VANDENBOGAERDE (1920-2010) *pagina 28*

Pater Michel VAN DEN BOGAERT (1928-2009) *pagina 4*

Pater Joseph VAN DER STRAETEN (1918-2010) *pagina 17*

Pater Karel VAN ISACKER (1913-2010) *pagina 31*

Pater Michael WINDEY (1921-2009) *pagina 8*

PATER MICHEL VAN DEN BOGAERT (1928-2009)

Terwijl Michel zich in 1951 opmaakt om voor het eerst naar India te vertrekken, loopt Louis Mestdagh, verbonden aan de missiepropaganda, met een gedurfd plan in zijn hoofd: een film vervaardigen over pater Constant Lievens SJ, de alom bekende apostel van Chotanagpur en een aantrekkelijk model voor de Vlaamse jeugd. Scenario en technische voorbereidselen zijn rond. In India vindt hij genoeg Vlaamse missionarissen die de rol van Lievens en andere figuren uit diens leven kunnen spelen. Graag evenwel had de filmmaker iets van de jeugd en de roeping van zijn held opgenomen. Waar vindt hij een geschikte kandidaat? Hij komt op een lumineus idee: zijn aanstaande reisgenoot, scholastiek Van den Bogaert, inschakelen. Die heeft er zeker het postuur voor. Michel hapt toe, en de opnamen kunnen van start gaan. Het moet gezegd: Mestdagh heeft veel fantasie. Zie je al de stoere boerenzoon uit Moorslede een honderdmetersprint winnen op een hedendaagse looppiste? En het interieur schijnt helemaal niet conform met de woonkamer in de hoeve op de 'Koekuit'. Maar een kniesoor die daarover struikelt. In ieder geval zal Michel zijn eerste afreis naar

India lang heugen.

Hij is thuis opgegroeid in een groot bedrijf, wat misschien zijn talent van manager verklaart: vader is brouwer. Het vierde is hij van zeven kinderen, geboren in Willebroek 16 oktober 1928. Lager onderwijs op de gemeenteschool, humaniora begonnen in Aalst en voortgezet in Mechelen aan het Sint-Romboutscollege. Ingetreden te Drogen 7 september 1947. Direct na het noviciaat verdiept hij zich in Indische talen en literatuur te Wépion, bezuiden Namen, en één jaar studeert hij koloniale wetenschappen aan de K.U.Leuven. Eind september 1951 is het zover: vertrek naar India. Eenmaal aangekomen besteedt hij een jaar aan het aanleren van Hindi te Ranchi. Filosofie is verdeeld over één jaar in Pune (toen Poona) en twee jaar in Shembaganur. 1955-57 behaalt hij een B.A. in de sociologie aan de universiteit van Mumbai (toen Bombay), voordat hij naar Pune terugkeert om theologiecursussen te volgen 1958-62. Zijn priesterwijding door bisschop Stanislaus Tigga heeft plaats op 24 maart 1961 te Ranchi 'onder eigen volk' in het bijzijn van zijn ouders. Louis Schillebeeckx is zijn instructor van het derde en laatste proefjaar 1962-63 in Sitagarha.

Zijn eerste leeropdracht vervult hij te Ranchi aan het beginnende XISS (Xavier Institute of Social Service): professor sociologie, psychologie, zakenmoraal. Nu pas komt hij helemaal op dreef. Twee jaar, 1965-67, in de VS stellen hem in staat om aan de Madison University te Wisconsin tot doctor in de sociologie en 'Industrial Relations' te promoveren. In 1967 is hij terug in Ranchi. Tot 1987 verlopen twintig vruchtbare jaren van sociologie doceren en leiding geven aan het XISS. De inhoud van de sociologie zoals hij die opvat, noemt hij "Rural management", omdat hij in de eerste plaats de lotsverbetering van de landelijke bevolking wil verbeteren. Van 1969 tot 75 neemt hij bovendien een cursus godsdienstwetenschappen op zijn schouders. Waar hij de tijd en de energie vandaan haalt, blijft een raadsel. Hoe dan ook, in 1979 verdedigt hij, ten einde ook een doctoraat filosofie in de wacht te slepen, met glans een thesis met de veelzeggende titel *Credit for tribal Peasant. A Case Study of the Chotanagpur Catholic Mission Cooperative Society*. Naast zijn directeurschap en professoraat gaat hij 1980-87 weekenddienst verrichten op een naburige parochie

Daar steekt een politiek-sociaal feit achter. Einde jaren 1950 besluit de centrale regering in Delhi het industrieel potentieel van Jharkand, een nieuwe staat, afgesplitst van Bihar, tot ontwikkeling te brengen. De bodem is rijk aan delfstoffen: ijzererts, steenkool, bauxiet, de grondstof voor aluminium. De bestaande mijnen worden gemoderniseerd, nieuwe aangelegd. 'Coal India' en 'Steel India' worden opgericht. Zware industrieën als 'Heavy Engineering Co.' (HEC) en 'Garden Reach' en nog andere komen tot stand. Daartoe moeten nogal wat dorpen onteigend worden. Ook de dorpskapel van Prabhat Tara (Dhurma) gaat voor de bijl. Iedere zondagmorgen om zes uur staat Michael klaar om er eucharistie te vieren onder een mangoboom. Daar blijft het niet bij. Om de zware bedrijven van water te voorzien wil de overheid twee rivieren indammen. Achtentwintig dorpen worden aan het reuzenproject opgeofferd en zullen verdwijnen onder de watermassa. Michael neemt het op voor de arme dorpelingen. Hij bestudeert de zaak en neemt deel aan de protestacties. Wat hem van hogerhand erg euvel wordt geduid. Om rechtsvervolgning te voorkomen is het geraden dat hij uit deze streek verdwijnt.

Na zijn lange verblijf in Ranchi krijgt Michael aldus in 1987 de opdracht om in de staat Orissa een nieuw hoger instituut op te richten te Bhubaneswar (SJ-provincie Jamshedpur). Zoals altijd geeft hij er het beste van zichzelf. Het XIM (Xavier Institute of Management), dat hij coördineert en waar hij tot 1995 colleges geeft, groeit uit tot een van de hoogst aangeschreven 'management-schools' van India. Father Bogaert, zoals men zijn naam gemakshalve inkort, is er zes jaar tevens overste van de gemeenschap.

Pensionering met 65 jaar? Geen denken aan. Op zijn zevenenzestigste, vooruit, een derde hogeschool, ditmaal in de staat Madhya Pradesh, te Jabalpur. Stichtingen aan de lopende band, zou je zeggen. Hij mag rekenen op de steun van vele buitenlandse sponsors, voornamelijk in België, via het Mimi (zijn oudste zus) Thienpondt (naam van haar echtgenoot) comité. In 1995 komt het XIDAS (Xavier Institute of Development Action and Studies) van de grond. Behalve medestichter is Michael er de coördinator van, tot 2006. Van dat jaar af wordt hij professor emeritus. Alweer gaat dat hoger onderwijs gepaard, twee ambtstermij-

nen zelfs, met gemeenschapsoverste. Meer en meer nemen de Indiase medebroeders het werk over.

In 2008 wordt er niettemin op zijn hulp een beroep gedaan om een vierde hogere instelling uit de startblokken te helpen, en wel in Raipur, in de staat Chattisgarh. Hij wordt de coördinator van het XISA (Xavier Institute of Social Action), wat neerkomt op wijze, vaderlijke raadgever. Tegelijk stelt de provinciaal hem aan tot vice-overste van de Campion gemeenschap.

Zo te zien nemen zijn krachten af, en ook mentaal krijgt hij het moeilijk. Een vakantieverblijf in Vlaanderen zal hem goed doen. Ook zijn familie maakt zich zorgen. Na enkele weken wil hij morcus terug naar zijn tweede vaderland en de vertrouwde omgeving, er valt nog zoveel te doen. Er is geen tegenhouden aan. Een plan om hem in gezelschap te laten reizen loopt in het honderd. Dan maar alleen op het vliegtuig. Waar iedereen bang voor was, gebeurt. In de luchthaven van Delhi loopt hij verloren. Och, dat avontuur is vlug vergeten zodra hij te Raipur weer terecht is in zijn gemeenschap en zijn milieu.

Lang evenwel kan hij niet genieten van deze thuiskomst. De laatste dagen van augustus zijn toevallig de provinciaal en een stel andere oversten, ook van zustercongregaties, voor een ontmoeting bijeen in Raipur. Als plaatselijke overste gaat father Bogaert voor in de eucharistie, waar alle huisgenoten en gasten bij aanwezig zijn. In een korte homilie staat hij stil bij het woord van Johannes de Doper: "Hij moet groeien, ik verminderen". Zijn laatste mis, zijn laatste preek.

Zondag is het opnieuw zijn beurt om voor te gaan in de ochtendviering. Hij daagt niet op. Vreemd, want op dat punt is hij erg stipt. Zijn deur is op slot. Hij slaapt wat door, denkt men, het is hem gegund. Na de mis nog geen teken van leven. Men breekt dan toch maar in. Michael ligt bewusteloos op zijn bed. Terstond wordt hij overgebracht naar de 'Intensive Care Unit' van het gerenommeerde Ramakrishna Care Hospital in de stad. De diagnose: een zware hersenbloeding veroorzaakt de verlamming van de hele linkerzijde. Kort na de middag geeft Rev. Patras Minj sj, bisschop van Ambikapur, hem de ziekenzalving. Maandag 31 augustus 2009 in de vroege ochtend rond vier uur is Michael vreedzaam ontslapen.

Voorlopig wordt het lichaam opgebaard in het

Campion jezuïetenhuis. Bekleed met priesterlijke liturgische gewaden ligt hij in de grote hal. De stoet van rouwenden begint aan het afscheid nemen. Om halfzeven 's avonds draagt de aartsbisschop van Raipur, een groot bewonderaar en vriend van de overledene, een plechtige afscheidsmis op, omringd door een brede kring van priesters. De zusters en de gelovigen stromen toe in groten getale.

In de nacht van maandag op dinsdag nemen de huisgenoten ontroerd afscheid en wordt het stofelijk overschot per ambulance vervoerd naar de Khrist Milan Ashram in het Namna noviciaat van Ambikapur. De open kist staat opgesteld midden in de kapel, terwijl de laatste begroetingen en gebeden onverpoosd doorgaan. De uitvaartdienst begint om 14 uur. Een luisterrijke plechtigheid met drie bisschoppen en twee provinciaals. De kapel is afgeladen vol: een menigte priesters, zusters, collega's, (oud)studenten, vrienden. In de homilie vergelijkt Fr. Kalyanus Minj, overste van Raipur, Michael met Abraham die land en volk verlaat voor een nieuw vaderland in den vreemde; met Mozes, de bevrijder van zijn volk uit de slavernij, wat Michael is geweest voor de 'tribals'. "Deze visionair beleeft nu de droom die God koestert over de mens. Deze sociale activist ziet zijn meest gedurfde doelstellingen voltooid en wordt zelf een model voor ons allen. Een boom die zelfloos vruchten heeft afgeworpen en tot in eeuwigheid overeind staat". Daarna is er een reeks korte, persoonlijke eerbetuigingen: pater provinciaal van Ranchi, de directeurs van Xiss, Xidas en Xisa, de administrator van het bisdom Jashpur, de bovengenoemde bisschoppen en provinciaal-oversten, er lijkt geen einde aan te komen. Nadat de kist is neergelaten in de grafkuil, schuiven alle aanwezigen aan om er een schep grond op te werpen. De vorsten in de rij zijn de Vlamingen, nog werkzaam in Madhya Pradesh: Wim Missiaen, Jef Lombart, Ghisleen Van Doorselaer. Naar Indiaas gebruik wordt de grafterp bedolven onder bloemen, brandende wierookstaven en kaarsen die blijven flakkeren tot een stuk in de nacht.

Vanuit zijn jezuïetenroeping (dienst aan het geloof gaat samen met het bevorderen van de rechtvaardigheid) zijn er twee ideeën die Michaels doen en laten verklaren. Enerzijds is hij getroffen door de eeuwenoude ondergeschikte positie van de 'tri-

bals', ook 'adibasis' of 'aboriginals' genoemd, in de hindoe maatschappij. Lievens, om slechts de bekendste te noemen, nam de verdediging op zich van de arme boeren, uitgebuit door de 'zemindars' of rijke grootgrondbezitters. Hij bepleitte hun rechten voor de Brits-koloniale rechtbank. Zo gaven hij en nog meer missionarissen van zijn generatie de eerste stoot aan een langdurig ontvoogdingsproces: de geminachte pachters bewust maken van hun eigenwaarde als mens en hun eigen mogelijkheden van verweer. Dat proces nam intussen een grote omvang. Michaels optreden, en zo komen wij op het spoor van zijn tweede motivering, ligt in dezelfde lijn. Door jonge 'tribals' de kans te bezorgen om hogere studies te doen, groeien dezen uit tot degelijke persoonlijkheden die zelf hun belangen en die van hun lotgenoten in handen nemen. Sociologie lijkt hem een ideale invalshoek, aangezien hun toestand in hoofdzaak een sociale dimensie heeft en de hele Indische samenleving betreft. Met het opsommen van zijn prestaties staan wij pas halfweg. Hoe is de man die ze levert? Voor een antwoord op die vraag beginnen wij bij de heer Malcolm Harper, een Britse leraar-ontwikkelingshulp, een van de naaste medewerkers van Michael. Dertig jaar geleden maakte hij met hem kennis, hij herinnert het zich nog als van gisteren. De duisternis valt al in wanneer hij, op aanraden van een vriend, aanklopt aan het XISS te Ranchi. Een slaperige nachtportier wijst hem de weg. Geen levende ziel te bespeuren. Behoedzaam schuifelt hij door de lege onverlichte lokalen, in de richting van een ver lichtbronnetje, het lijkt wel een sprookje. Nader komend hoort hij een driftig getik op een schrijfmachine. Eindelijk treft hij, in het schijnsel van een sissende petroleumlamp, de late werker aan: een grijzende, glimlachende man die hem onmiddellijk hartelijk begroet en te woord staat. Gaandeweg zijn Michael en hij intieme vrienden geworden. Met elkaar hebben zij in de loop der jaren veel gedeeld: gezellige avonden zowel in India als in Malcolms huis in Engeland, wandel- en fietstochten, zwempartijen. Diepgaande gesprekken vooral over godsdienst en wereldproblemen, hongersnood, armoede, in het bijzonder de sociale ongelijkheid, discriminatie en uitbuiting wereldwijd, en hoe dat te verhelpen in Chotanagpur. "Niemand na mijn gezin, bekend Malcolm, heeft op mij zo'n invloed uitgeoefend.

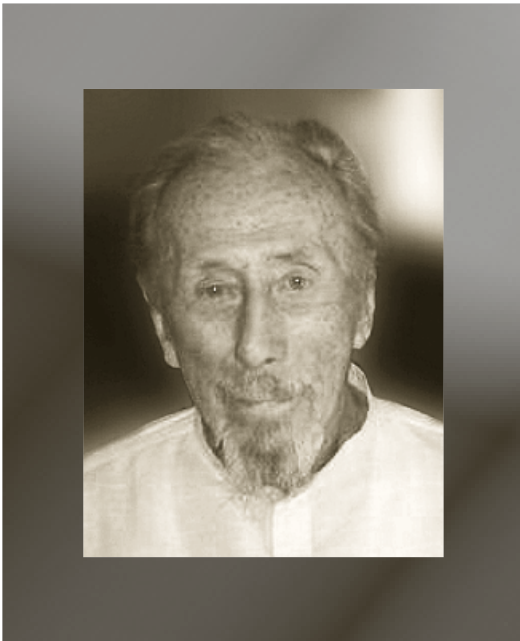
Op een dag is Michael bij mij thuis op bezoek, een zondagmorgen in de zomer. Er zijn nog andere van mijn kennissen in het gezelschap. In de tuin hebben wij met ons gevierd eucharistie gehouden: hij een katholieke priester, ik anglicaan, de derde is lutheraan, de vierde moslim. Wat bij hem telde, is de menselijke solidariteit die over alle scheidingen heenstapt". En verder: "Father Bogaert heeft mij binnengeleid in de realiteit van het landelijke India. Hij leerde mij hoe business en ondernemerschap miljoenen mensen ten goede kunnen komen. Hoe een samenleving, verscheurd door het uitsluiten van bepaalde bevolkingsgroepen, veranderd kan worden. Hij verhoogde de bekwaamheid van duizenden studenten. Die kunnen hun volksgenoten helpen om op hun beurt hun talenten te ontdekken en aan te wenden om hun lot te verbeteren". Op-en-top jezuïtisch: Arrupe beval het vormen aan van 'agents of change'.

Bij en na de uitvaart is er een overvloed aan getuigenissen, die de persoonlijkheid van de dierbare overledene van alle kanten belichten. Een korte bloemlezing. Oud-studenten en -collega's: "Een schitterende professor die in zijn overzichtelijke colleges zijn gehoor overtuigt en bezielt". Sommigen noemen hem "een groot denker, met heel nieuwe inzichten over sociale omvormingen. Wanneer hij tussenbeide komt op vergaderingen, gooit hij telkens nieuwe en gedurfde perspectieven open". Anderen loven zijn stevige aanpak en energie: "Bogaert is een Draufgänger die zijn gang gaat en anderen meesleept, een inspirator, een mentor, een goeroe. Af en toe loopt hij een blauwtje op. Kan het anders? Niet iedereen is in staat zijn tempo bij te houden. Tegenslag kent hij en ontgoochelingen, ontmoediging nooit. Na elke tegenvaller is hij al vertrokken met een nieuw initiatief". Anderen: "Een onvermoeibare werkslaaf, wat wel nodig is om stichtingen als de zijne aan elkaar te rijgen". Weer anderen: "Een mensenkenner die drommels goed weet hoe je iemand moet aanspreken om van hem veel gedaan te krijgen. Te zijner tijd een handige diplomaat. Even vlot in de omgang met vooraanstaande figuren als met de kleine man of vrouw". Of nog: "Op elk moment eenvoudig en toegankelijk, hoewel voortdurend druk in de weer, maar wordt hij aangesproken, dan valt hij stil, een en al aandacht voor wie dan ook. Hoe hij kan opbeuren!" Aurel Brys, eveneens mis-

sionaris en vriend: "Op een zondagmiddag heb ik hem eens ontmoet in Bhubaneshwar op de uitgestrekte campus van het XIM. Terwijl anderen rustten of zich ontspanden, reed Michael op zijn brommer, met mij achteraan, naar een dorp voor de catechismusles. Een heel andere toon. Ik hoorde hem de geloofswaarheden uitleggen op een verrassend eenvoudige manier, zodat iedereen hem zonder moeite kon volgen. Zijn verhaal beeldde hij uit met zijn kenmerkende, enthousiaste lichaamstaal. Zowel via de reuzenstructuren van zijn instellingen als via het aangepaste gesproken en met handen en voeten geacteerd woord klonk dezelfde boodschap door, die van Gods liefde voor allen, klein en groot, en van de christelijke visie die bevrijdt en zelfvertrouwen schenkt". Bij dit alles onberispelijk sober wat zijn persoonlijke behoeften betreft: voeding, kleding, huisvesting, ontspanning, rust. Boven alles een grenzeloos vertrouwen op God, om wie het allemaal te doen is. Eens vraagt hem iemand waar hij de kracht en concreter nog, de nodige fondsen vandaan haalt. Hij glimlacht geheimzinnig en wijst naar boven: "Die zorgt daarvoor". Zo simpel is dat.

Heeft Michael niettemin zijn fysieke krachten overschat? Zeker voor de laatste maanden en weken mogen wij ons dat afvragen. Hij is toch ook maar een mens en de jaren rukken aan. Twee jaar geleden is hij aanwezig op de missionarissendag in Drongen. Hij loopt er zijn goede vriend Peter-Paul Van Nuffel op het lijf, eveneens met vakantie. Samen in 1947 in het noviciaat getreden, samen filosofie en theologie te Pune gestudeerd, samen tot priester gewijd in 1961. Ten slotte verrichten zij een soortgelijk levenswerk van volksverheffing, Peter-Paul met zijn Arouseproject, Michael met zijn sociale instituten. In de tuin van Drongen vertrouwt Michael zijn boezemvriend toe: "Ik behoor tot een sterk geslacht, de Willebroekse Van den Bogaerts en De Jonghes (naam van zijn moeder). Normaal mag ik nog rekenen op tien jaar leven, tot mijn negentigste, schat ik. Gedurende de mij resterende tijdspanne wil ik gaan pionieren in de Centrale Provincie (Madhya Pradesh) van India. Mijn bedoeling is: de rehabilitatie van de door grote staatsprojecten tot verhuizen gedwongen bevolkingsgroepen". Hebt u het gehoord? "Pionieren", niet rustig uitbollen. Taal van een ontembare vuurvreter. Maar wijs? Het vervolg is u bekend.

Op velerlei wijze zal Michael Van den Bogaert voortleven. In de dankbare herinnering van zijn familie en medebroeders en van al wie zijn wegen heeft gekruist. In de stenen gebouwen die hij heeft opgetrokken en de uitstraling van de studenten. Tijdens de afscheidsplichtigheid kondigt de directeur van XIDAS aan: de hoofd vleugel van het gebouwencomplex krijgt de naam 'Bogaert Block'. Ook komt er op de campus een gedenkteken dat de toekomstige generaties studenten zal herinneren aan zijn persoon en zijn grandioze verwezenlijkingen. Waarschijnlijk komen er nog meer zulke gedenktekens overal waar hij voorbijgegaan is. Het duurzaamste gedenkteken staat hierboven opgericht door de Heer over leven en dood.

PATER MICHAEL WINDEY (1921-2009)

Toch een hoogst opmerkelijk geval, het gezin van meester Florent Windey, schoolhoofd in Buggenhout (O.-VI.), en Rosa Vervaert, en oud-onderwijzeres. Twaalf kinderen, waarvan er twee heel jong stierven. Van de overige tien: drie zusters religieuzen, een diocesaan priester in het bisdom

Gent, drie jezuiten. Dat zijn: Jos, overleden in 2005; Michel, die wij vandaag betreuren; Ghisleen, heengegaan in december 2008. Michel of Michael (uit te spreken 'Maikel') of kortweg Mike, is nummer vier in de rij, geboren in Buggenhout 28 april 1921.

Onze medebroeders Windey hebben iets aparts: een opvallende intellectuele begaafdheid, een zeldzame ondernemingslust en werkkraft, een onstuimig, het woord is weloverwogen, temperament. "Die krijgen ze niet kapot!" werd gezegd. Van Michel geldt zeker, met een zinspeling op zijn familienaam, hetgeen men indertijd over pater Lievens getuigde: "een wervelwind", "windy Windey" voor zijn medewerkers. Meteorologische metaforen zijn hem zelf dierbaar. Later zal hij zijn actie 'anticycloon' noemen, omdat ze de gevolgen van cyclonen, de overstromingen, bedoelt te keren.

Na het lager onderwijs onder vaders hoede en de Latijn-Griekse humaniora aan het Heilige-Maagdcollege te Dendermonde, treedt hij te Drongen in op 23 september 1938. Noviciaat; kandidatuur klassieke filologie; filosofie, afgesloten met een licentie, in de diaspora te Turnhout; een schooljaar leraar van een zesde (nu eerste) Latijnse op het Sint-Jan Berchmanscollege te Brussel. Daarna, met de eerste naoorlogse lichte spoor, slags naar India. Op 1 februari 1946 betreedt hij te Bombay (nu Mumbai) de bodem van wat zijn tweede vaderland zal worden. Zijn eerste opdracht luidt: taalstudie, waar hij met zijn talenknobbel vlug mee opschiet, en leraar op St. Ignatius' High School te Gumla. Theologie in Pune en Kurseong 1948-52, eindigend alweer met een licentie. Priesterwijding in Kurseong 21 november 1950. Het laatste proefjaar komt er pas in 1953-54 te Kodaikanal (Jamshedpur). Vooraf onderwijst hij nog een jaartje geschiedenis op het St. Xavier's College te Ranchi. In 1954-55 volgt hij zelf colleges sociologie in Allahabad, en keert naar Ranchi terug voor acht jaar. Hij doceert er politieke en sociale wetenschappen, en tegelijk is hij directeur en docent op XISS (Xaverius Institute of Social Service). In deze functies zal de onlangs overleden Michael Van den Bogaert hem opvolgen. Eveneens treedt hij op als secretaris van de bisschoppenconferentie. Professor Windey heeft een hekel aan louter theoretische uiteenzettingen. Met zijn studenten snelt hij de dorpen te hulp, door cyclonen geteisterd.

Deze beruchte wervelstormen slaan het ergst toe in de 'driehoek van de armoede', de oostelijke kuststaten Orissa, Andra Pradesh en Tamil Nadu, alle drie gelegen bezuiden de Lievensmissie. Terwijl zijn leeropdracht onverminderd voortgaat, woont hij achtereenvolgens een jaar in Kunkuri, hij is er directeur van de bisschoppelijke scholen en voorzitter van de sociale werken; een jaar in Barwadik (Noatoli), belast met de zielzorg in parochie en school; vier jaar op St. Albert's Ranchi, waar hij geestelijke oefeningen begeleidt.

Tot 1969. Dat jaar betekent een keerpunt voor zijn inzet en zijn actierrein. Een tyfoon, zoals een hevige cycloon in het Oosten heet, blaast honderden dorpen omver. Ontelbare doden en gewonden, en nog meer daklozen. Professor Windey laat alles liggen en vanuit het bisschopshuis in Guntur (Andra Pradesh) begint hij onverwijld aan de heropbouw. De getroffen bewoners, spoedig aangevuld met vrijwilligers, staan naast hem. Bouwmateriaal schaft hij aan dankzij financiële steun uit Vlaanderen. Daar richten verwanten en vrienden, zijn achterban, in 1971 het tijdschrift *Anticycloon* op, in 1975 vervangen door *VRO-Info*, onder hoofdredactie eerst van broer Raf, daarna van broer Ghisleen, allebei inmiddels overleden. Het brengt het laatste nieuws uit India aan en smeedt een hechte band onder de schenkers. Nauwelijks vier maanden na de wervelstorm wordt het eerste dorp ingewijd. Het krijgt de naam *Rajapeet* (koningsdorp). Vergeleken met de schamele lemen hutten van vroeger zien de stenen huizen er inderdaad uit als paleizen. Rajapeet: voor velen een tastbaar teken van hoop. Natuurlijk komen tal van andere dorpen smeken om ook voor hen hetzelfde mirakel te verrichten. Michael moet wel doorgaan, maar hoe? In 1971 lanceert hij een haast roekeloos project: de VRO (Village Reconstruction Organization), ingeschreven als vereniging volgens Indiaas recht. Dit groeit uit tot zijn levenswerk.

VRO kiest Pedakakani, een buitenwijk van Guntur, tot haar hoofdkwartier, waar 'founding and promotional director' Windey gehuisvest (een eufemisme) is, tot 1979; van 1979 tot 2003 Hyderabad, hoofdstad van de staat Andra Pradesh; van 2003 af opnieuw Guntur. In veertig jaar breidt de VRO zich uit in een bijna adembenemend tempo, zowel wat betreft het aantal filialen en medewer-

kers, als wat haar verwezenlijkingen betreft: uiteindelijk meer dan vijfhonderd dorpen. "Als je alles kwijt bent, klinkt Michaels nuchtere opmerking, dan blijven er toch nog twee dingen: je handen en je burens". Bij deze gevleugelde uitspraak staan wij even stil. Ze biedt ons de kans om enkele leidende ideeën uit zijn 'filosofie' toe te lichten.

"Als je alles kwijt bent". De cycloon bevestigt het beklagenswaardige lot van India's landelijke bevolking. Mahatma Gandhi, de grondlegger van het onafhankelijke India, had juist gezien. 'Wil de jonge staat uitdijen tot een grote natie, dan moeten wij rekening houden met de realiteit, en ons niet blind staren op de schittering van de grote steden en de door de Britten begonnen industrieën, waar alleen een elite van profiteert'. India bestaat voor drie vierde uit zeshonderdduizend dorpen, waar zeventig percent van de bevolking op de grens van de armoede leeft of er zelfs onderduikt. Armoede kent er vele gezichten. Naast de historische gegroeide en door werkloosheid vergerde economische ellende, kent het platteland, waar de 'tribals' (in stamverband levend) wonen, een aanzienlijke sociale en culturele achterstelling. De kloof tussen straatarm en schatrijk is enorm. Aan miljoenen Indiërs wordt niet de minste kans gegund tot zelfontplooiing. Daarenboven kampt het land nog steeds met een hardnekkige moreel-religieuze armoede: de ondergeschikte positie van de vrouw en het kastenstelsel brengen elk hun vorm van onderdrukking. Het merendeel van de dorpsbewoners zijn 'dalits', zij vormen de onderste laag van de hindoe-maatschappij, 'outcasts', 'onaanraakbaren'. Om het plaatje compleet te maken, voeg daar nog de machtsstrijd aan toe tussen hindoes en moslims. De schrijnendste vorm van armoede is wel de wanhoop, nu ten top gedreven door de natuurramp. In tal van dorpen zien de bewoners geen uitkomst meer. Hoe kunnen mensen van goede wil, meer bepaald christenen, het tij doen keren? Waar moeten ze mee beginnen? "Heb je alles verloren, dan heb je nog je handen". Professor Windey ziet het anders dan de meeste collega's in het hoger onderwijs. Zij zeggen: "Om de samenleving te saneren en aldus de armoede weg te nemen, beginnen wij het best met de begaafdste onder de jongere 'tribals' te laten studeren, zodat zij, eenmaal degelijk opgeleid en onderlegd, in staat zijn om het heft in handen

te nemen en hun volksgenoten op te tillen tot een hoger peil." Michaels temperament kennende is hij vanzelfsprekend geprikkeld tot het onmiddellijk lenigen van de bestaande noden, die niet kunnen wachten. Hongerlijders paai je niet met goedbedoelde theorieën. De huidige kritieke situatie daagt hem uit om meteen en in één klap de diverse boven vermelde vormen van armoede te lijf te gaan. Bijgevolg is hij een andere aanpak toededaan: "Onderaan moeten wij beginnen: de verworpenen en beproefden zelf tot actie brengen, zodat zij hun lot zelf rechtzetten." Dorpenbouw betekent niet dat wij, deskundigen, voor hen stenen opstapelen tot dammen en muren. Louter paternalisme. Ook de geringsten zijn tot meer in staat en verdienen beter. Op twee gebieden kunnen wij bijdragen tot hun bevrijding. Ze wakker schudden uit hun eeuwenlang gekoesterd fatalisme en onzalige berusting door ze hun eigenwaarde als mens en hun eigen mogelijkheden te doen beseffen. Denk aan Cardijn met de jonge arbeiders, denk aan hetgeen Paulo Freire in Brazilië 'conscientisatie' noemde. En ten tweede moeten wij ze leren alle onderlinge schotten af te breken om samen iets te ondernemen. Een stout opzet, zegt u? Maar het lukt!

"Heb je alles verloren, dan heb je nog je bureu". Windey vindt het moment gekomen om, naar aanleiding van de heropbouw, een proces van gemeenschapsvorming op gang te brengen. De dorpelingen kiezen een dorpsraad van dertien leden waarin ouderen en jongeren zitting hebben evenals, en dat is een ronduit revolutionaire bepaling, een evenredig aantal vrouwen. De raad beslist hoe het dorp vorm krijgt, welk type huizen er komt en in welke schikking. Andere beslissingen betreffen het gebruik van energie. Waar het kan komen er windmolens voor water en elektriciteit. 'Solar Cookers' (zonnefornuizen) en biogasinstallaties maken koken mogelijk. Het uitzicht van de omgeving staat op de agenda: een waterput, een brug, een berijdbare weg, een aanplanting. Via concrete planning komt er een gemeenschap tot stand, waar solidariteit overheerst. De raadsleden luisteren naar elkaar en vragen zich af waar het algemeen belang het meest bij gebaat is.

Criteria, tevens van te voren te vervullen voorwaarden alvorens tot de bouw over te gaan, zijn: onderricht, arbeid, schoonheid en vreugde. Is een

dorp in zijn geheel daartoe bereid, dan komt het in aanmerking. Deze criteria stemmen nagenoeg overeen met de vier doelstellingen van VRO: employment (werk), environment (milieuzorg), enlightenment (studie en geestesontwikkeling), enjoyment (vreugde). - *Onderricht*. Kindertuinen, dorpscholen, vakscholen, vormingscentra (BPTC: Basic Productivity Training Center). Om de jeugd te onttrekken aan de beruchte kinderarbeid rijzen er, naast de scholen, zowaar enkele kinderinternaten uit de grond, de zogenoemde 'Dreamlands'. - *Arbeid*. Allen zonder uitzondering stropen de mouwen op, elk volgens zijn aanleg en spierkracht. Eenieder ervaart solidair verrichte arbeid als een teken van een zinvol bestaan en een bron van diepe voldoening. De senioren, niet meer in staat om te arbeiden, blijven niet in de kou staan, daar zorgen de bejaardenhuizen voor. Enkele gezondheidscentra beschermen tegen de tropische ziekten. De meeste dorpen beschikken over een medische hulppost. - *Schoonheid*. Doorgaans krijgt deze factor weinig of geen aandacht. Windey daarentegen acht ze van kapitaal belang. Een dorp met veel groen maakt het leven er zoveel aangenamer. Overal zie je bloemen, planten, bomen. Boomkwekerijen behoren tot de essentiële infrastructuur van VRO. De doorsnee bewoners houden van de natuur en leven in harmonie met hun biotoop. Ze kennen de wetten van zaaien en oogsten, hebben weet van de geneeskrachtige planten. Stap je een dorp binnen, dan vallen je de bonte kleuren op die de gebouwen opfleuren. - Ten slotte vreugde. Kan het anders? Veel dorpen bogen op een cultuurcentrum, waar een toneel- en orkestpodium en een dansvloer niet ontbreken. Overal heerst een opgewekte sfeer, met een zeer humane, als het ware vergeestelijkte diepgang. Deze wordt gevoed in een gebedsruimte, toegankelijk voor alle denominaties. Echt iets om jaloers op te zijn, een heilzaam alternatief voor het kille individualisme in de grote steden. Dat alles zit opgeborgen in het begrip 'dorpenbouw'. De ontwerper denkt aan alles.

Het ligt voor de hand dat zijn stichting de VRO niet een éénmansbedrijf is. Van meet af aan heeft Michael medewerkers aangetrokken. Een typische ervaring uit zijn theologiejaren in Kurseong, die hij graag naar boven haalt, heeft hem veel geleerd. Zijn verhaal gaat ongeveer zo: "Op een dag trok

ken wij met een groep professoren en studenten de bergen in van het Himalajamassief. Van een Engelse militair had ik betrouwbare stafkaarten meegekregen en ik liep voorop als gids. Wij klommen tot een bepaald punt, vierduizend meter hoog. Ik keek om, niemand volgde nog, ik stond alleen, een enge gewaarwording. Ik riep al wat ik roepen kon, geen antwoord, alleen de echo tussen de bergwanden. Ik ben dan maar op mijn stappen teruggekeerd, tot ik de groep bereikte. Mijn tochtgenoten namen een rustpauze, met een opkikkerende slok whisky. 'Kerel toch! Je jakt ons af, wij kunnen je tempo niet bijhouden. Kom er een poosje bij zitten'. Twee lessen heb ik toen geleerd: in mijn eentje vooruitsnellen voert tot eenzaamheid, niet naar het doel. En: roepen helpt geen zier, tenzij er antwoord komt. Bijgevolg: voortaan samenwerken en meer rekening houden met anderen."

Er valt een onderscheid te maken tussen enerzijds de medewerkers 'in situ' en anderzijds de achterban, zijnde de VRO. Zolang de bouwfase, waarin de dorpelingen zelf het leeuwendeel op zich nemen, duurt, is technische bijstand welkom. Het zal misschien sommigen doen opkijken: 99% van de duizenden vrijwilligers zijn Indiërs, één percent komt uit Europa, veelal jongeren die een bepaalde tijd aan ontwikkelingshulp besteden. Van haar kant staat de VRO in voor de sponsoring en de publiciteit. Nederland, Italië en wij (BIVRO, Belgio-Indian VRO) behoren tot de 'kleine' sponsors, de grote weldoeners zitten in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland. (SWIVRO). Die grote drie brengen elk hun typisch aspect bij: de Pünktlichkeit en het vermaarde talent voor 'organiseren', de warme Gemütlichkeit, en de financiële knowhow. Over het ontstaan van de Duitse bijdrage een pittige anekdote. Wij bevinden ons een augustusmiddag 1977 op de jezuïetenmissieprocur in Nürnberg. Pater Joe Übelmesser is de chef. Zijn secretaresse klopt aan: "Ein gewisser Herr Wind (!) steht vor der Tür". U moet weten dat Übelmesser een deel van zijn studie in India heeft verricht. Daar en toen heeft hij al gehoord van het bouwfenomeen Windey zonder hem ooit te hebben ontmoet. Nu staat de man daar vóór hem in levenden lijve. Een historische ontmoeting. De kiem wordt gelegd voor een hartelijke en hechte vriendschap. Ook wordt de SJ-missieprocur in Nürnberg een bruggenhoofd

voor VRO in Europa. "Bitte schenken Sie mir ein Dorf", bedelt Michael. Hij krijgt zijn zin, en in een bijzonder interessante formule. Hoewel de missieprocur al diverse projecten steunt, neemt Joe de VRO als partner mee onder zijn vleugels. Daarmee is zijn rol niet uitgespeeld. Dat zal verder blijken. Wie herinnert zich nog de verschrikkelijke tsunami van Kerstmis 2004? Ook de oostkust van het Indische subcontinent wordt getroffen. Michael kan niet afzijdig blijven. Hij neemt het op zich om zestien verzwolgen dorpen weer op te bouwen. Aan de reeks van 'verrassingen' die de werking van de VRO her en der stuwen, komt geen einde.

Misschien merkt een bezorgde lezer op: 'Lees ik nog de levensschets van Michael Windey? Het is al VRO wat de klok slaat!' Hier het antwoord: zelden heeft iemand zich zo intens vereenzelvigd met zijn werk als hij. Hij neemt de initiatieven, hij stelt de organigrammen op en bij, vormt en bezielt zijn medestanders en begunstigen. Hij trekt de dorpsraden op gang, hij sleurt mee bouwmaterialen aan, hij trekt de sponsors aan. Op de landelijke Panchayat-conferentie in Delhi laat hij, in het Hindi, de stem van de kleine dorpen horen tot op het hoogste niveau. Met zevenmijlslarzen doorkruist hij de werelddelen per vliegtuig, sneltrein, auto, boerenkar of prauw. Overal is hij bij en omtrent. De totale onderneming leidt hij met ijzeren hand in een fluwelen handschoen. Dat heeft, naast het onmiskenbaar voordeel van eenheid en bundeling, ook zijn schaduwkanten. Wanneer één persoon alle touwtjes in handen houdt, wat als die éne plots uitvalt? In april 2006 doet Michael een lelijke val, waarbij hij een rugwervel breekt vlakbij het stuitbeen. Uitgeschakeld. Ruim een half jaar verblijft hij in ziekenhuizen en hersteloorde, in Guntur, daarna in België, vervolgens in het Beierse Bad Kruth. De muren loopt hij op van ongeduld. Wanneer hij in oktober naar India kan terugkeren, wacht hem een en ander minder leuks. Bepaalde compagnons hebben, misbruik makend van de afwezigheid van de grote baas, aanzienlijke bedragen achterover gedrukt en aldus de VRO in een lastig parket gebracht. Tegelijk hebben belangrijke sponsors, die lont roken, hun steun opgeschort. Michael is niet weinig ontgoocheld. Maar deze tegenslag zal zijn elan niet lamleggen. Voor iedereen mag het duidelijk zijn: het succes van de dorpenbouw mag de onderneming niet

verstikken. Ze dreigt de bestaande bestuurs- en toezichtsorganen boven het hoofd te groeien en zo de 'aasgieren' vrij spel te laten. De VRO behoeft een grondige reorganisatie, ondermeer een meerkoppig bestuur van verantwoordelijke deskundigen, alsook een gestadige controle zowel van de lopende werkzaamheden als van inkomsten en uitgaven. In deze reorganisatie spelen Joe Übelmesser en dr. Walter Linsi een doorslaggevende rol. In de besprekingen ten kantore van de Nürnbergse missieprocurator komen ingrijpende maatregelen tot stand. Evenwel is iedereen er zich terdege van bewust: VRO mag niet terechtkomen in het tegenovergestelde euvel, namelijk uitgroeien tot een reuzenbouwfirma met een vlotte en lonende bedrijvigheid. Tot elke prijs moet de oorspronkelijke visie onverkort behouden blijven: 'Better Villages for a better World'. Daar zal Father Michael, nu erevoorzitter van de 'Governing Board', wel over waken. Hij mag gerust zijn: zijn levenswerk lijkt de crisis te boven te zijn gekomen.

Er zijn er die de vraag gesteld hebben "Prachtig werk ongetwijfeld wat Michael presteert, maar is geloofsverkondiging en kerkstichting niet de hoofdpodricht van missionering?" Een vraag die onze ernstige aandacht verdient. Wij moeten ze stellen en beantwoorden binnen een ruimer kader. Vaticanum II heeft opnieuw geproclameerd wat van onderuit, door heel wat missionarissen al lang ontdekt en toegepast werd. Geloof staat niet los van rechtvaardigheid, in casu bevrijding van alle vormen van slavernij, armoede en uitbuiting. Wat Mozes, gezonden door Jahweh, ondernam, de uittocht uit Egypte, wat Jezus zelf heeft beoefend: "Blinden doen zien, lammen doen lopen, aan armen de Blijde Boodschap brengen". Nog andere benaderingen: vrede bewerken, geringen tot aanzien brengen, behoeftigen overvloed schenken, volgens het Magnificat het werk van de Allerhoogste zelf. Vlakbij Sevagram (huis van de waarheid) waar Mahatma Gandhi zich graag terugtrok, in de streek van Wardha, trekt VRO een bezinningsoord op. Op de voorgevel staan drie woorden: *Faith, Service, Justice*. Op twee punten heeft Michael pionierswerk geleverd: de interreligieuze dialoog en de voorkeursoptie voor de armen. Het onwaarschijnlijke krijgt hij voor elkaar: binnen de kring van zijn VRO-medewerkers verbroederen christenen, moslims en hindoes. Hij

bevindt zich op dezelfde golflengte als zijn ordegenoot Michael Amaládoss sj, theoloog en bepleiter van het cultureel en godsdienstig pluralisme. Dat de dorpenbouw, met zijn klemtoon op 'helpen tot zelfhulp' de armen heeft ontvoogd, het steekt de ogen uit. Uit een interview: "Wie is je leidsman? – Mijn Indische leidsman is Gandhi, leidsman voor mijn leven is Christus. – En de Sociëteit? – Zij verschaft mij een 'mantra': 'Gods meerdere eer', te behartigen met Jezus als metgezel." Wij kennen de leuze van Constant Lievens, Michaels toonbeeld als voorvechter voor rechtsherstel ten bate van de ontrechten, zoniet rechtelozen: *Vier moet branden*. Dat 'vier' is bij hem een uitslaande brand geworden. In het voorbijgaan opgemerkt: ook aan Lievens werd door sommigen voortvarendheid verweten.

Ooit heeft iemand Michael genoemd: 'een pionier en een profeet'. Men zou deze kenmerken nog eideloos kunnen aanvullen: bezieler, bergen verzetende promotor, onverschrokken durver, gewiekste bedelaar, gedreven drijver, en bovenal, een door Jezus gegrepen apostel, een priester naar Gods hart. Zijn uiterlijke verschijning is allesbehalve indrukwekkend: een schraal, graatmager mannetje met losse blonde haren en een sikje; een eeuwige glimlach, dat wel; sjofel gekleed, ascetisch levend op een schep rijst, een portie bonen, noten, groenten, een slok water; zich tevreden stellend met een paar uren nachtrust, nooit met vakantie, "geen tijd om moe te zijn", schertst hij. Tot hij begint te spreken. Op slag een totale metamorfose. Niemand stremt zijn spraakdebiet of kan hem weerstaan.

Een belangrijk facet van zijn persoonlijkheid hebben wij nog onvermeld gelaten. Michael is een bevlogen dichter, in het Nederlands en het Engels. "Er glaubte an die Poesie der Worte, der Bäüme und der Menschen" (Übelmesser). Zijn niet onaardige verzen krabbelt hij neer tussen de drukke bezigheden door, vaak 's avonds bij lantaarnlicht. Een proefje: *Dear Tamarinde* (Indische dadelpalm met zuur-zoete vruchten) (vertaald uit het Engels, vandaar een paar mank lopende rijmen). *Vanuit mijn rustige verandaboek / in 't vroege ochtenduur kijk ik je aan, / die rijst uit rotsgrond van 't oud keizerswoud. / Bij jou is 't dat we daaglijks bidden gaan.//. .// Hou dicht bijeen de jongren van dit volk, / die 's morgens rond jou staan in stil gebed. / Laat 's avonds hun*

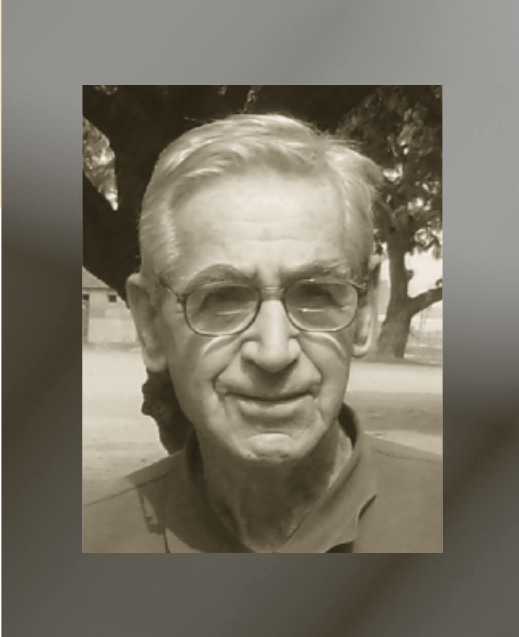
gezongen zijn de tolk / van hun verwachting en hun taai verzet. // Verbaal ben dan van je verbeterde strijd, / vertel van dit zo rotsig land de wondere legende, / en laat die armen, hoopvol en verblijd, / jouw levensles verstaan, o Tamarinde. Of het volgende 'rijmelend' antwoord op de vraag "Zeg es; hoe gaat het met je?" Achtereenvolgens beschrijft de schalkse dichter zijn gezicht, haar, handen en polsen, benen en voeten, stem, geest en geheugen, om te eindigen met: *Mijn hart? Ach ja, dat mateloos en rusteloos juweel, / dat liefde, leed en zorgen droeg, het was hem nooit te veel, / voor vrienden en voor armen, en zo nog doen wil morgen: / ik weet het in een Vaderhand beveiligd en geborgen.*

Voor deze zelfvergeten asceet is zijn gezondheid de minste van zijn zorgen. Jarenlang heeft hij er roofofbouw op gepleegd. Al heb je ook een oersterk gestel, het kan niet blijven duren. 2001 brengt een eerste waarschuwing: een ernstige hartaandoening dwingt hem tot opname in het ziekenhuis te Wardha. De dokters planten een pacemaker in en leggen hem enkele weken rust op, die hij in Ranchi 'ondergaat'. Zijn val met wervelbreuk in april 2006 hebben wij boven vermeld, én het halfjaar revalidatie in het buitenland. Eind 2007 staat het alarm andermaal op rood, wat hem een vijftal maanden, tot eind mei 2008, verzorging in Heverlee oplevert. Zodra het maar enigszins kan, poetst hij de plaat naar India. Echter niet voor lang. Even na nieuwjaar 2009 duikt hij opnieuw op in Heverlee, en nu voorgoed. Nog leest en studeert en bidt hij veel, ontvangt vrienden aan de lopende band, uit Duitsland, India en elders. Uiteindelijk sputtert de motor tegen en weigert hij alle dienst. De kalender duidt aan: 20 september 2009.

Wie die achtentachtig jaar overschouwt, staat verbijsterd. De man heeft geleefd voor twee, voor vijf, voor tien. Van verschillende kanten zijn hem onderscheidingen te beurt gevallen. Telkens aanvaardt hij ze met een fijne monnellach, waarin verbazing ligt en dankbaarheid voor de erkenning. Telkens betreft hij ze direct op zijn honderden medestanders en zijn nu tot fier zelfbewustzijn ontwaakte 'tribals'. In 1972 kent de staat Andra Pradesh hem de Gandhikrans en het Lint van de Vrijheidsstrijder toe, terwijl het Gunturdistrict de VRO de beste niet-gouvernementele organisatie noemt. In 1982 reikt de regering van Delhi hem, als de tot dusver enige buitenlander, het 'Gandhi Award' uit. In

1994 roept de 'Cambridge Society of International Biography' hem uit tot 'International Man of the Year'. In 2001 eren de districten Jamshedpur en Ranchi hem met de prijs 'For Industrial and Social Peace'. Het jaar daarop ontvangt hij het 'Demiurgus Peace Award'. Dat vraagt een kleine toelichting. Onder de talloze vredesbewegingen neemt de 'Global Dialog' een unieke plaats in. Ze groepeerde vooraanstaande figuren uit de tien voornaamste wereldgodsdiensten. In 2001 stelt ze, op aansturen van de Indische cultuurfilosoof met wereldfaam Pannikar, auteur van *The Unknown Christ in Hinduism*, het document op *The Bell of Zug* (in deze Zwitserse stad heeft de samenkomst plaats), waarin ze de miljoenen gewone burgers wereldwijd oproept tot dialoog. Vanuit zijn VRO-ervaring houdt father Windey er een vlammeende toespraak. Klaarblijkelijk maakt die zo'n indruk dat ze hem de voornoemde onderscheiding oplevert. Het ereteken overhandigt hem Michail (in dit verhaal is er meer dan één Michael) Gorbatsjov, voormalig president van de USSR en Nobelprijs voor de Vrede 1990, geen kleine jongen. Daarmee is de kous niet af. In april 2004 ontvangt Michael de Vredesprijs van het Vlaamse parochieblad 'Kerk en Leven'. In 2005 verheft de Koning hem tot Ridder in de Leopoldsorde. En dan is er nog het getuigenis van die andere Nobelwinnares voor de Vrede en nu zalige Mother Teresa. Die twee hebben elkaar herhaaldelijk ontmoet en zijn nog samen opgetreden op congressen "Mike is doing very fine work!" zegt zij. Waarop hij repliceert met een gedicht tot haar gericht: *The Lord Needs You. Het eindigt aldus: He still needs You, as He wants me / to set the poor and captives free.*

De hoogste onderscheiding wacht hem in zijn stervensuur: *Kom, gezegende van mijn Vader, erf het Koninkrijk dat voor jou klaar ligt vanaf het begin van de schepping. Al wat je een van deze minsten van Mij hebt gedaan, heb je Mij gedaan.*

PATER VICTOR VAN BORTEL (1926-2010)

Binnen een tijdsspanne van niet eens vijf maanden zijn er drie Vlaamse medebroeders, missionaris in India, van ons heengegaan. Alle drie hebben zij een persoonlijk groots apostolaatswerk uit de grond gestampt en verder levenslang begeleid, zodat hun namen ermee verbonden blijven. Michel Van den Bogaert, met zijn diverse hogere sociale instituten, bedoeld om de onderdrukte adhibasis te helpen ontvoogden, overleden 31 augustus 2009; Michael Windey, met zijn Village Reconstruction Organization (VRO), overleden 20 september; en nu Victor Van Bortel, met zijn 'Jongensstad', overleden 18 januari 2010.

Geboren in Wilrijk op 29 januari 1926 als vijfde van negen kinderen, volgt Victor de Latijns-Griekse humaniora aan het O.-L.-Vrouwcollege te Boom. Op 7 september 1946 vat hij te Drongen het noviciaat aan. Na de eerste geloften trekt hij naar Wépion bezuiden Namen, om er één jaar op het 'Indische junioraat' de eerste kandidatuur te behalen in Filologie en Letteren. Daarop volgen een jaar Koloniale Wetenschappen aan de KU Leuven en, eveneens in Leuven, enkele maanden filosofie in ons grote studiehuis. In april 1951 ver-

trekt hij naar India, waar hij zo gespannen naar heeft uitgezien.

In zijn nieuwe vaderland luidt zijn eerste opdracht: de begonnen filosofie voortzetten aan het Pauselijk Seminarie te Kandy, Ceylon (nu Sri Lanka). Van 1953 tot 55 verblijft hij als leraar-surveillant op de Loyola High School van Kunkuri, in de staat Chattisgarh, waarna hij een aanvullend jaar taal cursus doorbrengt in Manresa House te Ranchi. Voor de theologie verhuist hij naar het De Nobili Seminary in Pune (Poona), dichtbij de Westkust. Bisschop D'Sousa wijdt er hem tot priester 19 maart 1959. Vic zal werkelijk het subcontinent in alle richtingen doorkruist hebben, want voor zijn derde en laatste proefjaar treffen wij hem aan in het noordelijk gelegen Sitagarha, onder leiding van instructor Louis Schillebeeckx.

Voor het echter zover komt heeft hij in 1960-62 de dubbelfunctie kapelaan-schooldirecteur waargenomen op de parochie O.-L.-Vrouw van Fatima te Samlong. Dergelijke functies neemt hij andermaal op zich zodra het 'tertiaat' is afgelopen, op de O.-L.-Vrouwparochie in Ranchi. In de late jaren zestig ontdekt hij zijn persoonlijke roeping. Geraakt door het trieste en uitzichtloze lot van verwaarloosde kinderen en jongeren, trekt hij zich het lot aan van een twaalftal onder hen. Hun aantal groeit aan. Zijn provinciaal-overste staat toe dat hij in november 1969 voorlopig zijn intrek neemt in een leegstaande bungalow te Samtoli, in de buurt van de steeds uitdijende grootstad Ranchi. Hij steekt definitief van wal met het 'Social Training Centre for Boys', een soort 'Jongensstad', in het Hindi 'Kishor Nagar'.

Het probleem van de loslopende en rondhangende jongeren zwelt almaar aan. Op grond van wat ze links en rechts aan nieuws opvangen, stromen de gegadigden toe en vullen ze de lange wachtlijsten voortdurend aan. Nu krijgt de in het nauw gedreven directeur vanwege zijn provinciaal een godengeschenk aangeboden. In de buurt van Ranchi, te Namkum, heeft de Ranchiprovincie inder tijd gronden aangekocht, met de bedoeling het theologicum uit Kuseong hierheen over te brengen. Deze overplaatsing is niet doorgegaan, zodat het uitgestrekte terrein braak is blijven liggen. Vic mag erover beschikken. Klaarblijkelijk zien ook zijn oversten in zijn stoutmoedige onderneming authentiek jezuïetenwerk en schenken zij het ten

volle krediet. Zo kan Kishor Nagar de vleugels uit-slaan. Over twintig jaar verspreid laat Vic er, met de steun van de Duitse missionaire financieringsinstelling 'Misereor', geleidelijk nieuwe gebouwen oprijzen. Ruimschoots overschrijdt 'Jongensstad' het aantal van achthonderd gasten. Niettemin ziet hij zich noodgedwongen ertoe genoopt, honderden nieuwe aanvragen af te wijzen, telkens met een steek door het hart. Wie had zo een toeloop durven voorspellen bij Vics schuchtere probeersels van het begin? Niemand, behalve hijzelf. Een echt pionierstemperament, dat van hem: een gok wagen, de bereidheid om al zijn tijd, zijn energie, zijn gezondheid, zijn doorzettingsvermogen, ja, we durven de sterke term gebruiken, om zijn hele leven eraan te geven. Het voornaamste evenwel blijft: een blind vertrouwen op de Heer, "die mij het werk opdraagt", zegt hijzelf. De ruggensteun van de orde, oversten en medebroeders, en van een uitwaaiend thuisfront in het Antwerpse is graag meegenomen.

Kishor Nagar staat open voor alle 'zwerfkatten', wezen of slachtoffers van ontwrichte gezinnen, genezen melaatsen zonder toekomst, gerechtskinderen, gehandicapten, alle sociaal uitgestoten, tussen zes en tweeëntwintig jaar, zonder onderscheid van godsdienst of van, binnen de hindoe samenleving, kasten. Bij father Vic vinden zij de tot dan toe onbekende weelde van huiselijke warmte, kost en inwon, een veilig onderkomen en verzorging. Zij noemen hem 'onze baba, (papa)'. Een elementaire kennis wordt hun bijgebracht via basisonderwijs, in 1995 doorgetrokken tot de tiende klas van het secundair onderwijs. Deze eerste scholing kunnen zij voortzetten, al naargelang hun aanleg en talent, in diverse instellingen in de omtrek: humaniora, beroeps-technisch – en landbouwonderwijs. Een aanzienlijk aantal groeien uit tot bekwame vaklui en technici, computerspecialisten, of onderlegde arbeiders die later vlot een behoorlijke broodwinning vinden. De meest begaafden stoten door tot het hoger onderwijs, veroveren academische titels en bekleden nu een benijdenswaardige positie zowel in de civiele maatschappij als in het leger.

Vooraf maken zij kennis met wat 'samenleven' betekent. Zoals elke beschaafde sterveling ervaart, veronderstelt dat een zekere graad van zelfdiscipline en van 'socialiteit'. Als je dan bedenkt van hoever

en uit welke grauwe achtergrond die jongens, psychologisch gesproken, komen...Verdeeld over kleinere groepen helpen de ouderen de jongeren. Zo leren de oudsten leiding te nemen en verantwoordelijkheid te dragen. En allemaal leren ze rekening te houden met elkaar, anderen te vertrouwen en tegelijk zelfstandig in het leven te staan. Ze leren koken, wassen en plassen, het huis proper houden, wonden verzorgen, in de eigen boerderij groenten telen, rijstvelden bewerken, varkens fokken, koeien melken. Zowel organisatorisch als materieel kan Kishor Nagar grotendeels zichzelf bedruipen. Deze zelfvoorziening doet denken aan onze middeleeuwse abdijen, modellen van autarkie. Met dat abdielven heeft onze 'Jongensstad' ook een sobere levensstijl gemeen. De behuizing is krap, netjes en degelijk, zonder een zweem van luxe. 's Ochtends rollen de jongens hun matje op, want overdag doen de slaapvertrekken dienst als leslokalen. Een en ander verklaart hoe Vic volstaat met een staf van nog geen twintig volwassenen, o.a. voor het plaatselijke basisondericht. Verder helpen zij waar nodig, zij moedigen aan, geven goede raad, houden discreet een oogje in het zeil, vullen de tekorten aan.

En Vic zelf dan, 'the founding father'? Wat is zijn plaats in het organigram, in het leven van alledag? Waar elders dan op zijn 'bedrijf'? Alle jongens kent hij bij naam en toenaam. Vakantie nemen, het komt er niet van. Om de tien jaar eens op en af naar Vlaanderen, om het slinkende restje broers en zussen te gaan groeten. De aanwas van neefjes en nichtjes is niet meer bij te houden, en ze groeien zo vlug. Of ja, hij is wel eens uithuizig om zijn achterban, zijn sympathisanten en sponsors, naar wie hij talloze brieven schrijft, in eigen persoon op te zoeken, je raadt waarom. Anders is hij uit Kishor Nagar niet weg te slaan. Altijd valt er nog iets te regelen, aan de beslommingen van een directeur komt nooit een einde. In 1995, wanneer er ook een deel van het secundair onderwijs bij komt, staat hij opnieuw in de klas les te geven, bovenop de administratieve rompslomp. Hij kan eenvoudig niet weg, en trouwens, hij wil er niet weg, naar eer en geweten. Hoeft het gezegd dat zijn personeel en zijn jonge klantjes hem op handen dragen? Ook zij zijn van hun baba niet los te weken. Duizenden zijn in de loop van veertig jaar in 'Jongensstad' grootgebracht en tot weerbare

mannen omgeturnd. Hun dankbaarheid is grenzeloos.

De jezuïet-priester leidt een solide geestelijk leven. Elke morgen opstaan om halfvijf. Hij koestert zijn dagelijkse mis en brevier. 's Avonds komt de hele 'familie' samen om het rozenhoedje te bidden. Een frequent voorgedragen gebedsintentie is 'uit dank voor onze talloze weldoeners', van wie ze trouwens geregeld bezoek krijgen. Vics evangelische armoedebeleving gaat zeer ver. Wat voeding, kleding en slaap betreft beoefent hij een waarachtige ascese. "Als de jongens het maar behoorlijk hebben."

Een korte informatie ter intentie van de verlichte scherpshijpers die onze missionarissen betichten van 'zieltjesjagerij'. Hoe staat Vic tegenover bekeeringen tot het (rooms-katholieke) christendom? Boven hebben wij al vermeld hoe dat aspect bij het opnemen van nieuwe kostgangers hoegenaamd geen rol speelt. Maar verder, tijdens hun verblijf? Hoewel iedereen zondags complexloos de misviering bijwoont, gaat de pater voorzichtig om met de vraag van jongens om ook christen te worden. Het open, prettige klimaat in Kishor Nagar nodigt sommigen daartoe uit. Maar hij moedigt ze niet aan, laat staan dat hij enige morele druk zou uitoefenen, daar is hij principieel en radicaal tegen. Hij doopt alleen iemand met de schriftelijke toestemming van diens familie. Vandaar de uitstekende verstandhouding met de andere godsdiensten. "Een van mijn medewerkers is lid van de RSS, een militante hindoe groepering, maar tegelijk ons manusje-van-alles, hij draagt ons werk in zijn hart". Dat er onder zijn jongens enkele priester- en jezuïetenroepingen zijn ontkiemd, kan Vic alleen maar verheugen.

Eén keer is hij om een speciale reden naar het buitenland afgereisd. Dat was in 2002. Op 17 mei van dat jaar reikt de UA (Universiteit Antwerpen) aan Vic Van Bortel het eredoctoraat uit 'voor algemene verdiensten'. De laudatio wordt uitgesproken door professor dr. Karel Van den Bosch. De pater aanvaardt de ongewone eer met oprechte dankbaarheid en schuift ze meteen door naar al zijn toegewijde, onbaatzuchtige medewerkers. Als het van hem afhangt, bekent hij, is al die drukte rond zijn persoon niet nodig: "Wat wij in India doen, is heel eenvoudig. Ons werk is niet volmaakt, het leven evenmin", en in één adem door: "Mocht ik opnieuw beginnen, ik deed net hetzelfde".

Groot is, in omgekeerde richting, de aantrekkingskracht die Kishor Nagar uitoefent op bezoekers, speciaal op jongeren en oudere belangstellenden uit Vlaanderen. Wie eenmaal het 'mirakel' van naderbij met eigen ogen heeft aanschouwd, keert er graag terug.

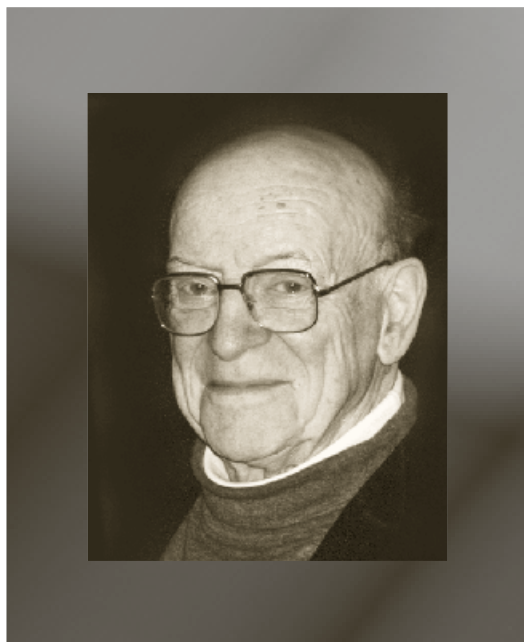
Een minder bekende kwaliteit van Vic, waarin wij een overeenkomst bespeuren met die andere pionier Michael Windey: hij schrijft verzen. Poëzie biedt hem een uitweg voor zijn soms bruisend, bewogen gemoed, in blijde en droeve dagen. Een dag van vreugde is het, wanneer hij in september 2006 zijn zestig jaar jezuïet herdenkt. Dat doet hij op zijn manier, door alle vieringen en lofbetuigingen behendig te ontlopen. Tevens herinnert elk jubilee er hem aan, hoe vlug de jaren verstrijken. Zijn gezondheid is de minste van zijn zorgen, al voelt hij zijn fysieke kracht en uithoudingsvermogen afnemen. Het wekt verbazing, hoe hij op dat punt zijn omgeving en zichzelf verschalkt. Met als gevolg dat zijn einde zich zo spoedig en onverwacht heeft voltrokken. De laatste zes maanden moet hij herhaaldelijk hoogdringend naar het ziekenhuis. Een patiënt apart: bij de minste kentering ten goede bestookt hij de artsen met het verzoek hem toch asjeblijft te ontslaan en terug te sturen naar huis.

In november verleden jaar begint hij het zonder aanwijsbare reden koud te krijgen. Hij trekt de ene warme trui of jas over de andere. Het baat niet. Hij voelt zich zó zwak, kan nauwelijks overeind blijven staan. "Zou je niet naar het ziekenhuis gaan en je laten onderzoeken? – "Maar ik kom er net vandaan", en daarmee is de kous af. "Flink eten" maant men hem aan, maar hij krijgt geen hap binnen. Danig ongerust brengt men hem op 18 december naar het Guru Nanak ziekenhuis van Ranchi. Diagnose: tb in een ver gevorderde fase. In de afdeling 'intensieve verzorging' wordt hem voedsel toegediend door de neus. En maar smeken om huiswaarts te mogen keren. Tijdens de tweede week van januari treedt er een complicatie op: geelzucht, en enkele dagen later uiterst pijnlijke doorligging. Zijn stem verzwakt. Alleen Albert, Jeevan en Bajrang, zo heten de drie jongens uit Kishor Nagar die ononderbroken, elkaar aflossend, bij hem waken, kunnen nog een beetje verstaan wat hij moeizaam probeert te zeggen. Op 15 januari wordt hij, op eigen aandringend

verzoek, overgebracht naar het Holy Family Hospital te Mandar, gerund door de Medical Sisters. De boys wijken geen minuut van zijn ziekbed. Een paar dagen later, 18 januari 2010, breekt de laatste weerstand. De Heer komt Vic halen voor een ander, eeuwig tehuis bij Hem.

Veel, veel volk op de uitvaart, meer dan duizend: ál zijn jongens, talrijke oud-leden van de 'familie', een vijftigtal Indiase priesters, acht blanke missionarissen. Pater Jos De Cuyper, die de overledene heel nabij stond, houdt de homilie, recht uit het hart. Eerst was de dienst, wegens de verwachte toeloop, gepland in de kathedraal van Ranchi, en de teraardebestelling op het jezuïetenkerkhof van het vlakbij gelegen 'Agricultural Training Centre'. Zijn jongens willen daar evenwel niet van weten: "Hiér wordt onze baba begraven, bij ons!". Pater Provinciaal zwicht wijselijk. En aldus vindt Vic Van Bortel zijn laatste rustplaats in zijn stichting Kishor Nagar, zijn oogappel, zoals hij het zelf zo graag had gewild, naast de zaalkapel. Een uitzonderlijke afsluiting van een uitzonderlijk leven.

Zondag 24 januari is er een plechtige nadienst, in de eerste plaats bedoeld voor alle oud-leerlingen die op 19 januari verhinderd waren. Daar besluiten zij voortaan op 18 januari, Vics sterfdag, een jaarlijkse herdenking te houden. Begrijpelijk vragen de verweesde en nogal ontredderde jongens van Kishor Nagar: "Wat nu met ons?" Pater Provinciaal stelt ze gerust. De Ranchiprovincie neemt het bloeiende werk op zich. Father Chonhas Lakra, volgt Vic op als directeur. Een Adibasi, 59 jaar, die op verschillende momenten, alles bij elkaar zes jaar, baba heeft bijgestaan en zodoende het bedrijf door en door kent. "Ik hou van de jongens, getuigt hij, en van de speciale 'spirit' die hier heerst. Mijn bezorgdheid gaat voornamelijk uit naar de financiële leefbaarheid. Maar, zou father Vic zelf herhalen hetgeen wij hem zo vaak hebben horen zeggen: 'De Heer zal erin voorzien'. Van hierboven blijft hij over ons waken".

PATER JOSEPH VAN DER STRAETEN (1918-2010)

Zesenvijftig jaar lang is pater Joseph van der Straeten bollandist geweest. Het lidmaatschap van dat genootschap heeft heel zijn jezuïetenbestaan gevuld en getekend. Bij sommige lezers roept de naam 'bollandisten' hoogstens iets op als 'o ja, die knappe bollebozen', en verder zo goed als niets. Daarom kan het nuttig zijn, eerst een korte toelichting te verschaffen, zodat zij het levenskader van de overledene, en bijgevolg hemzelf, beter leren kennen.

Wij plaatsen ons terug in de zeventiende eeuw. De orde van Ignatius van Loyola telt nog geen honderd jaar, maar heeft zich reeds over heel Europa verspreid. Overal zijn er in het begin van de eeuw provincies opgericht. Ondermeer in de toenmalige Nederlanden: de Provincia Flandro-Belgica (Diets-Nederlandse), min of meer samenvallend met het huidige Nederland, Vlaanderen en Frans-Vlaanderen; en de Gallo-Belgica (Franstalig-Nederlandse), overeenkomend met het huidige Wallonië en een strook van Noord-Frankrijk. Een zekere pater Heribert Rosweyde, uit Utrecht, vat een gedurfd plan op dat toentertijd van kapitaal belang lijkt te zijn voor de Kerk. Heiligenverering en volksdevotie

hebben in de late Middeleeuwen een hoge vlucht genomen. Een kwalijk nevenverschijnsel is de overwoekering van onechte of verkeerd belichte streekheiligen. Rosweyde wil daarin een grondige uitzuivering doorvoeren, op wetenschappelijke basis. Hij publiceert de *Fasti sanctorum*. Na zijn dood herneemt pater Jan Bolland, uit Julémont (toen gelegen in het prinsbisdom, thans de provincie Luik), het plan en verruimt het: een kritische uitgave bezorgen van de oude Vitae en van alle hagiografische documenten uit alle tijden en alle landen. Een reuzenonderneming. Naar hem wordt het genootschap vernoemd en heten de leden 'bollandisten'. Hun zetel is gevestigd in het profeshuis te Antwerpen. Met de hulp van een medebroeder komt Bolland in 1643 klaar met de eerste twee delen van de *Acta Sanctorum*, over de heiligen van wie de viering valt in januari. De wereld van de humanisten geleerden staat in bewondering. Onverdroten zetten de jezuiten het werk voort, jaar in jaar uit, met telkens zich vernieuwende en elkaar opvolgende ploegen. In 1773, wanneer paus Clemens XIV de orde opheft, zijn er al vijftig delen van de *Acta Sanctorum* verschenen, reikend tot begin oktober. Paus Pius VII herstelt de orde in 1814. In 1837 neemt de pas weer opgerichte Belgische provincie de voortzetting van de *Acta* op. Na de splitsing in een Noord- en een Zuid-Belgische provincie blijft het werk van de bollandisten gemeenschappelijk. De zetel en de ongemeen rijke bibliotheek zijn ondergebracht in het Collège Saint-Michel te Brussel-Etterbeek. Sinds 1882 geven de bollandisten tevens het eerst driemaandelijks, later halfjaarlijkse tijdschrift *Analecta Bollandiana* uit. Daarin publiceren zij nieuw ontdekte documenten alsmede kritische studiën over alle heiligen van het hele kerkelijke jaar. Tot zover de achtergrond van het kader waarbinnen zich het leven van Joseph afspeelt. Hoe hij daar is binnengeraakt, vernemen wij uit zijn voor geschiedenis.

Joseph is een geboren en getogen Gentenaar. Hij ziet het levenslicht kort na WO I, op 2 december 1918, nauwelijks enkele weken na de wapenstilstand. Hij is nummer vier in een rij van zes kinderen. Amper vijf jaar is hij, wanneer hij zijn moeder verliest, en acht, wanneer vader, directeur van een linnenweverij, ook overlijdt. Vroegtijdig wees wordt hij opgevoed door een toegewijde pleeg-

moeder, een verre nicht. In 1937 beëindigt hij de Latijn-Griekse humaniora aan het Sint-Barbaracollege. Op 23 september van dat jaar treedt hij in te Drogen.

Na het noviciaat nog twee jaar aan de Leieboorden: de beide kandidaturen klassieke filologie. Volgt de driejarige filosofie in de diaspora, Turnhout en Burnot. Ondertussen slaagt hij in de complementen geschiedenis, met de grootste onderscheiding, in 1942. Hij blijkt een fabelachtig geheugen te bezitten en kan zich haarfijn inleven in het verleden. Zodra hij de licentie filosofie op zak heeft, ligt het voor de hand dat hij de studie geschiedenis vervolgt aan de Leuvense universiteit. De licentie verwerft hij alweer met de grootste onderscheiding. Het schooljaar stage 1946-47 aan 'zijn' college te Gent als surveillant van de 'grote' leerlingen, externen en internen, belet hem niet tussendoor zijn doctoraat middeleeuwse geschiedenis voor te bereiden. Hij legt een ongelooflijke werkkracht aan de dag. Want nog in 1947 promoveert hij te Leuven op het proefschrift *De keur (1312) en de Raad van Kortenberg*. In één moeite door sleept hij de aggregatie voor het hoger onderwijs in de wacht. In alle opzichten lijkt hij voorbestemd voor een wetenschappelijke loopbaan.

Na de theologie in ons Leuvense 'Collegium Maximum', met priesterwijding op 24 augustus 1950 door aartsbisschop Ferdinand Perier van Calcutta, is onze provincie heel blij zo'n bekwame geleerde als lid te mogen toewijzen aan de bollandistenploeg, met standplaats Saint-Michel te Brussel. Het derde proefjaar 1952-53 in Rathfarnham (Ierland) vormt slechts een kort intermezzo in het begin van zijn bedrijvigheid als versbakken bollandist.

In de sector Latijnse middeleeuwse hagiografie zijn op dat moment drie oudere paters actief: Maurice Coens, specialist voor eigenlandse en Duitse heiligen en pionier in de studie van heiligenlitanien; Baudouin de Gaiffier, specialist in de Spaanse hagiografie en in de iconografie van de heiligen; Paul Grosjean, specialist in de Keltische, bijzonder Ierse wereld. Hoewel pater van der Straeten een aantal recensies over Duitse en Engelse heiligen ondertekent, geniet Frankrijk zijn uitgesproken voorkeur. Vanaf 1953 publiceert *Analecta Bollandiana* geregeld, van zijn hand, artikels over weinig bekende heiligen uit allerlei Franse streken: Picar-

dië, Thiérache, Champagne, Bourgondië, Normandië, Bretagne. Van die heiligen bestudeert hij volgens de beproefde 'bollandistische' methode, het historisch dossier en de cultus. Of hij presenteert een kritische uitgave van één of meer onuitgegeven bronnen.

Tamelijk vroeg komt hij tot de bevinding dat ettelijke van die bronnen nog als onbekende handschriften bewaard liggen in gemeentelijke bibliotheken. Hij wekt een traditie, op het eind van de negentiende eeuw ingevoerd door de paters Poncelet en De Smedt, opnieuw tot leven: de systematische catalogisering van alle middeleeuwse Latijnse hagiografische manuscripten, opgetast in de nationale en regionale bibliotheken. Van der Straeten kiest de bibliotheken die bijzonder rijk zijn als gevolg van het feit dat de handschriften, afkomstig van in de Franse revolutie afgeschafte, soms gesloopte abdijen, daarheen gesluisd waren. Zo publiceert hij de catalogi van Bourges, Arras, Boulogne-sur-Mer, Charleville, Verdun, Saint-Mihiel, Orléans, Tours en Angers. Natuurlijk eisten deze opsporingen dat hij telkens een tijdlang in die steden moet vertoeven. Waarschijnlijk, gnuiven zijn huisgenoten, wordt de onprettige ervaring ver van huis te moeten verblijven, verzacht door de geneugten van de Franse gastronomie. Uit zulke reizen ontstaan enkele duurzame vriendschappen met Franse vakgeleerden. Allen waardeerden zij zijn bescheidenheid, menselijke omgang en dienstvaardigheid.

De jaren zeventig en tachtig vormen een bepaald moeilijke periode voor het genootschap. De leden worden een dagje ouder en krijgen geen opvolgers. Joseph neemt de groeiende last van administratief werk op zich: beheer van de bestellingen, abonnementen, facturatie, betalingen. Hij doet dat op zijn zuinige manier. Door zijn onopvallend en regelmatig bijhouden van alle verrichtingen ter zake kan het genootschap die moeilijke twintig jaar ongestoord overbruggen. Natuurlijk zijn zolang de lange buitenlandse verblijven uitgesloten. In plaats van de catalogisering van bepaalde bronnencollecties stelt Joseph een jaarlijkse kroniek op van pas verschenen handschriftencatalogi uit Europese bibliotheken, waarin hij alles signaleert wat hagiografie betreft. Geen enkel tijdschrift informeert over dergelijke catalogi zo regelmatig en systematisch. Zijn kronieken worden door de

vakgeleerden hooggeschat. De laatste kroniek verschijnt in 2006, Joseph is al achtentachtig.

Père Jo is allesbehalve een dorre, wereldvreemde kamergeleerde. Naast de boven vermelde administratieve besognes als bollandist, neemt hij allerlei huishoudelijke taken en karweitjes op zich. Gaandeweg wordt hij de nestor van de gemeenschap, evenwel allerminst de eerbiedwaardige patriarch die op zijn welverdiende lauweren rust. Wekelijks tilt hij de zware tegenwichten van de mechanisch aangedreven klok in de kerktoren naar boven. Hij verzorgt en besproeit de planten op de tweede verdieping. Hij schift en deelt de dagelijkse post uit. Op de supermarkt te Machelen gaat hij alle soort artikelen aankopen waar zijn medebroeders of personeelsleden naar hebben gevraagd. Zijn ruime kamer ziet eruit als een opslagplaats waar de kwieke en vaardige magazijnier oud en nieuw opbergt en, indien gevraagd, te voorschijn tovert. Heb je een portefeuille nodig, of een fietspomp, een accu voor je wagen, wat dan ook, hij troont je mee naar zijn kamer-voorraadschuur, en biedt je een rijke keus modellen aan van het gezochte artikel. Zo sober als hij is voor zichzelf, zo gul voor een ander. Dienst bewijzen is zijn tweede natuur. Een echt goede man is père Joseph. Steeds staat zijn humeur op 'opperuimd en zonnig'. Iedereen schenkt hij blindelings vertrouwen, in de veronderstelling dat elke evenmens de onverstoorbare goede inborst met hem gemeen heeft. Ongelooflijk kostbaar, zulke volkomen gelijkmoedigheid in een milieu waar sterke persoonlijkheden dicht opeensamenleven binnen een vrij gesloten ruimte. Uiteenlopende meningen botsen wel eens tegen elkaar op, sommigen houden geen blad voor hun mond. Elke woordenwisseling sluit hij af met een opgewekt "Pas de problèmes". Zo voorkomt hij veel onheil.

Telkens als er iets te vieren valt, komt hij pas helemaal op dreef. Bij de bollandisten bestaat de loffelike gewoonte, elke nieuwe publicatie te 'dopen'. Joseph treedt op als een gehaide ceremoniemeester. Men rekent erop dat hij gezorgd heeft voor een natje en een droogje. Terwijl hij rondgaat met koekjes of versnaperingen, voegt hij er de magische formule aan toe: "Ne potus noceat!" (vrij vertaald: om de drank te neutraliseren).

Dezelfde zorgzaamheid en menselijke nabijheid kleuren Joseph's relaties met de familie en nog

andere kennissen. Hij zegent vaak huwelijken in en dient doopsels toe. Hoe de kinderen zich verder ontwikkelen, volgt hij op de voet. Zijn wijze raadgevingen, voornamelijk in beklemmende omstandigheden, zijn hartelijk deelnemen in lief en leed, bij feest en verdriet, worden hogelijk op prijs gesteld.

Zijn roeping van priester en religieus beleeft hij met een voorbeeldige trouw. 's Avonds rond halfzes stapt hij de deur uit en begeeft hij zich naar de Zusters van het Heilig-Hart van Lindhout, om er voor te gaan in de eucharistie. Onderweg bidt hij zijn paternoster. Na het souper volgen de meeste huisgenoten het tv-programma. Hij niet. Hij verkiest zich op zijn kamer terug te trekken en te verdiepen in geestelijke lezing. Zijn Mariadevotie valt in het oog, vooral haar verschijningen intrigeren hem.

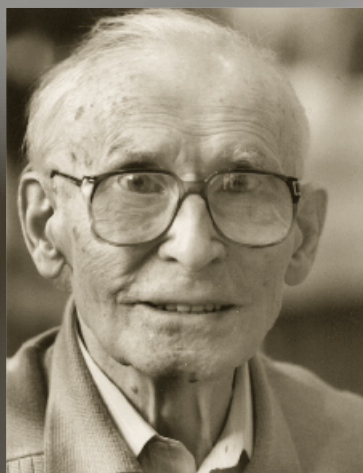
De laatste jaren identificeert 's Heren trouwe dienaar zich meer en meer met de Lijdende Dienaar. Het uur van de verzaking breekt aan. Reeds heeft hij, in gehoorzaamheid, in 1990 het financieel beheer van het genootschap uit handen gegeven. Daarna de postbestelling, wat hij dolgraag verrichtte. Wegens toenemende hardhorigheid kan hij niet langer deelnemen aan de groepsgesprekken. Zijn wagen laat hij voortaan in de garage. Met spijt verzaakt hij zijn werk in de bibliotheek. In 2008 verlaat hij zijn vertrouwde kamer op Saint-Michel om zich als hulpbehoevende te laten verzorgen in het bejaardenhuis La Colombière.

Ten slotte laat zijn eenmaal briljante geheugen hem in de steek. De vlotte spreker hult zich nu in zwijgzaamheid. Zich helder bewust van de aftakeling behelpt hij zich zo goed en zo kwaad als het kan, door op een blaadje papier de naam te noteren van wie hij ontmoet. Hoe zwaar valt hem dit verval. Ook hier blijft hij zichzelf gelijk. Wanneer hij niet meer herkent wie voorstelt zijn rolstoel voort te duwen, lacht hij hem toe: "Tu es mon ange gardien".

Wegens plaatsgebrek in Brussel keert père Joseph na ruim een halve eeuw terug naar het Leuvense, en wel in de ziekenboeg van ons huis te Heverlee. Het toeval wil dat hij dezelfde kamer betreft als waar zijn jongere broer Etienne, eveneens jezuïet, zijn laatste weken heeft doorgebracht. Hij weet dat de ontmoeting met zijn Heer naderbij komt. Vier maanden, niet langer, heeft zijn ver-

blijf geduurd. Tijd genoeg om zowel bij het verpleegpersoneel als bij de medebroeders een diepe indruk na te laten. Wat een minzaam en ingoed mens! En overlop van stamelende dankbaarheid voor de minste hulp die hij ondervindt: "Je prie pour toi!".

Nu hij op 8 februari 2010 van ons is heengegaan, zijn wij het, zijn collega's-bollandisten, zijn huisgenoten in Brussel en Heverlee, zijn verwanten en talloze vrienden, die omgekeerd hém grenzeloos dankbaar zijn. Voor het onoverzienbare, waardevolle werk dat hij heeft gepresteerd, vooral toch erkentelijk voor hemzelf, zijn vriendschap en vriendelijkheid. Graag laten wij ons in dankbaarheid overtreffen door de Heer Jezus. Omringd door een falanx hem welbekende heiligen, treedt Hij Joseph tegemoet: "Kom binnen, mijn zelfvergeten, trouwe dienaar, in mijn eeuwige vreugde".

PATER ERIK CAPPOEN (1915-2010)

De omstandigheden rond de geboorte van pater Erik Cappel geven ons een beeld van wat de bevolking van de Westhoek geleden heeft gedurende WO I. Zijn ouders baten een Delhaizewin-

kel uit in Langemark, waar zijn drie zussen zijn geboren. In 1914 naderen de Duitse troepen en het oorlogsgeweld zo razend snel dat zij uitwijken naar familie in Oostvleteren, enkele kilometer westwaarts van waar de frontlinie tot stand zal komen voor een vier jaar durende stellingenoorlog. Waarschijnlijk moet het geslacht er in de verte hoorbaar zijn geweest. Daar ziet onze Erik het levenslicht op 23 oktober 1915. Zijn voornaam erft hij van een oom, jongere broer van moeder, als bitterjonge arts vrijwillig naar het front vertrokken en na korte tijd gesneuveld. Wanneer de vijand in 1918 zijn laatste offensief inzet, slaat het jonge gezin alweer op de vlucht, deze keer tot ver in Frankrijk, in Montpellier. Daar wordt kleine Erik zwaar ziek. Dokter Havet, van de Leuvense universiteit, haalt hem erdoor.

Vrij spoedig na de wapenstilstand keren de vluchtelingen terug naar de heimat. Langemark, in de 'verwoeste gewesten', ligt zo goed als plat. Dan maar naar Oostvleteren, waar vader zich waagt aan een boerenbedrijf. Een pittig anekdootje vertelt hij graag zelf. "Op mijn achtste ongeveer besluit vader dat ik hem naar de hoogmis vergezel. Als lokmiddel mag ik op zijn fiets plaatsnemen, vóór hem op het frame (up de buuze'). Waarom vader dat wou, heb ik me later afgevraagd. Hij had iemand nodig om te luisteren naar de preek van de pastoor. Want moeder vroeg al eens waarover de pastoor gepreekt had. 'Over de doodzonde', wist vader. 'En wat vertelde hij daarover?' drong moeder aan. En vader: 'Hij was ertegen!', en ik mocht dan aanvullen, maar zweeg ook liever."

Dagelijks trekt de knaap te voet of met de fiets een half uur ver naar de dorpsschool. Na het lager onderwijs wordt Erik als intern ingeschreven aan het bisschoppelijk Sint-Stanislauscollege te Poperinge. Hij voltooit er de humaniora als primus van de retorica, met 93% van de punten nog wel, ex aequo met een medeleerling die toch de eer van 'primus perpetuus' niet mag ontlopen.

Zijn roeping is een apart verhaal. Nog dreumes heeft hij leren bidden door op te kijken naar zijn vrome moeder. Vanaf zijn elfde wil hij priester worden. Vormen zijn zwakke ogen evenwel geen beletsel? Op een Lourdesbedevaart vraagt hij aan Maria ervoor te zorgen dat hij de nodige studies fysiek zou aankunnen. Tot in zijn laatste dagen klinkt het oordeel van de oogarts bij elke controle:

"Geen verslechtering te bespeuren". Tijdens het retoricajaar komt pater De Clippele de jaarlijkse 'roepingsretraite' geven op het college. Hij wordt bijgestaan door een Javaanse jezuïet, tertiarius te Drongen. Achteraf moet Erik hem terugbrengen naar het station. Nu maakt die een bijzonder charmante indruk. Dat geeft de doorslag, een regelrechte Damascuservaring. Op 23 september 1934 treedt hij bij ons in te Drongen. De trappistenabdij Sint-Sixtus van het nabije Westvleteren komt niet in aanmerking, al hebben die wel, héél discreet, naar hem gehengeld.

De lange jezuïetenopleiding "spartelt hij door zonder kleerscheuren", getuigt hij zelf. Het junioraat met daaraan gekoppeld de klassieke filologie met examens voor de centrale examencommissie, brengt hij eerst een jaar door in Drongen en één jaar te Wépion, met eindexamens aan de Facultés Notre-Dame de la Paix in Namen. Deze tweede kandidatuur behaalt hij met de grootste onderscheiding. De filosofie volgt hij deels in Egenhoven, deels opnieuw te Wépion.

Dat "doorspartelen zonder kleerscheuren" is bescheiden uitgedrukt. Uiteindelijk behaalt hij drie licenties: filosofie, theologie en klassieke filologie annex de aggregatie voor het hoger middelbaar onderwijs. Wat de laatstgenoemde discipline betreft bereidt hij zich op eigen houtje voor tijdens de vakanties in de eerste twee jaar theologie. Slim legt hij het aan: zowel voor theologie als voor filologie wordt een licentieverhandeling vereist. Erik kiest als onderwerp *Een vergelijkende studie tussen de Ethica van Thomas van Aquino en die van Plotinos*. Zijn promotor voor theologie kent Thomas grondig, die voor filologie, van de KU Leuven, is goed thuis in het oeuvre van de Griekse wijsgeer. 'Cappoentje', altijd naar eigen zeggen een beetje deugniet, legt voor allebei dezelfde scriptie voor. Hij slaagt in zijn opzet, zonder bij een van beiden enige argwaan te wekken.

Hij mag dan ook 'tijd winnen' door twee richtingen tegelijk tot een goed einde te brengen, aan de gebruikelijke stage tussen filosofie en theologie kan hij niet ontsnappen. In 1941-44, tijdens de WO II, is hij klasleraar van een vierde, daarna van een derde Latijn-Griekse in Aalst. Deze eerste confrontatie met de onderwijswereld valt erg mee: weliswaar overbevolkte klassen, met niet weinig nevenopdrachten, o.m. toezicht in studie-

en slaapzalen en KSA-hulpbrood. Nog heeft hij energie over.

Aartsbisschop Ferdinand Perier van Calcutta wijdt hem te Leuven tot priester 24 augustus 1947. Onmiddellijk na de theologieperiode woont hij een jaar te Drongen. Hij heeft er de handen vol: doceert elementaire Filosofie, Nederlandse Taal en Letteren en Moderne Geschiedenis aan de 'juniores'; onderhoudt het Latijn en het Grieks bij de novicen. Vervolgens rondt hij de opleiding af met het derde proefjaar in Ineuil (Zuid-Frankrijk) onder instructor P.Torris. Geen sinecur! Enkele maanden bedient hij, in een totaal ontkerstende streek, een parochie waar ze in jaren geen priester hebben gezien. Binnen de kerk bouwen vogels hun nesten. Zondags krijgt hij welgeteld drie parochianen over de drempel, waarvan nog twee uitgeweken Belgische boeren.

Een hevig verlangen doet de jonge priester uitzien naar het échte opvoedingsapostolaat. Achtereenvolgens vinden wij hem op het Berchmanscollege Brussel, Sint-Jozef Turnhout, Xaverius Borgerhout, Sint-Barbara Gent, Onze-Lieve-Vrouw Antwerpen, telkens als klasleraar vierde Latijn-Grieks, vanaf Gent poësisklas. Zoveel verhuizingen! Is hij dan dermate wispelturig dat hij nergens wortel schiet? Integendeel! Zijn soepelheid maakt dat de oversten hem met de ogen dicht kunnen inzetten daar waar een plaats vacant raakt en dringend hoort ingenomen te zijn. Moeiteloos past hij zich overal aan zowel aan een nieuwe gemeenschap als een ander schoolpubliek. Nu, in Antwerpen, waar hij in 1958 belandt, blijft hij honkvast tot 2008, reken uit, als leraar-opvoeder tot 1977 en voorts nog éénendertig jaar als 'operarius', dit is 'voor alle geestelijk dienstwerk', éénnentwintig op O.L.V. La Strada en tien in Borgerhout. Geen wonder dat deze onvervalste West-Vlaming zich (daar bovenop?) een authentieke sinjor gaat voelen.

In menig opzicht is pater Cappoen een leraar 'sui generis', zoals er geen tweede rondloopt. Zelfs in de klas tegenover zijn jeugdige gehoor geeft hij een speelse, guitige indruk, zonder dat dit zijn gezag enigszins aantast. Hij kan zich perfect inleven in de gedachte- en gevoelswereld van pubers en aankomende adolescenten. Een belangrijke troef in zijn opvoederstaak: een fabelachtig geheugen. Het verhaal gaat dat hij, behalve een pak gedichten, hele passages uit de Ilias rats van

buiten kent. Toch slaat hij tijdens de les zijn tekstboek open, om niet te laten blijken hoe zwak zijn ogen zijn. Uit zichzelf al knutselt hij dolgraag en onderhoudt hij een reeks hobby's. Hij schildert, tekent, timmert, vervaardigt met een gloeiende stift een soort houtgravures. Tussendoor schudt hij aardige 'kleengedichtjes' en ernstiger verzen uit zijn mouw, waarmee hij feestjes en jubilees binnen de gemeenschap opluistert. Hij publiceert zelfs jeugdverhalen, gebundeld tot *Wanneer God over de brug komt en over de vloer*, 1986, 56 pp. Dat alles smukt zijn lessen op en palmt zijn jongens voor hem in, zodat hij van hen veel gedaan krijgt. Fotografie is niet het minste onder zijn hulpmiddelen. Op het OLV-college richt Erik een fotografieclub op. Hij brengt de belangstellenden de beginselen van de fotokunst bij, en laat ze meedingen naar de jaarlijkse prijs uitgelooft door Agfa Gevaert. Vijf keer bemachtigen zij de felbegeerde eerste prijs. Tot een firma-afgevaardigde hem vriendelijk verzoekt om weg te blijven van de wedstrijd: "De mededing-condities binnen de school zijn te gunstig, zodat de concurrentie niet normaal functioneert."

Zeventien maal trekt hij in de zomer met zijn klas op studiereis door Frankrijk. De cultuurfanaat in hem zorgt voor een gevarieerd programma met kathedraalbezoeken ("de zingende bogen in Beauvais, het blauw van Chartres, 'l'ange au sourire' van Reims", weet een oud-leerling zich nog te herinneren), bezoek aan de reusachtige energieturbines bij Saint-Malo; een les in voorhistorie te Carnac, de champagne-opslagkelders van Epernay. Nee, de jongens hoeven zich niet te vervelen. Zijn pastorale activiteiten buiten schoolverband vat hij al aan wanneer hij nog in de klas staat, gedurende de weekends en de vakantie maanden. Zodra hij leraar áf is, zet hij alle zeilen bij als 'operarius'. Een deel van die apostolische bezigheden zijn die van een vrijschutter: preken, mislezen en biechthoren binnen- en buitenshuis, ziekenbezoek. Op zijn zestigste leert hij nog autorijden, om meer bewegingsvrijheid te genieten. Verder sommen wij lukraak op: bezinningsdagen en retraites, hoofdzakelijk voor priesters en religieuzen, tot in Nederland, ze zijn niet na te tellen. Ettelijke Lourdesbedevaarten heeft hij begeleid, kindercatechese verzorgd in de stad, o.m. kleintjes voorbereid op hun eerste Communie in een naburige meis-

jesschool. Hij begeleidt een paar zuster gemeenschappen, verzekert een wekelijkse eucharistie in rusthuis Cleo te Berchem. Velen zoeken hem op om raad en persoonlijke begeleiding. Bovendien, hoewel niet specifiek priesterlijk, werkt hij mee aan de uitgave van Griekse taal oefeningen, en gaat hij Franse lessen geven aan Spaanse SJ-scholastieken ter plaatse. Één bepaalde voordracht is het vermelden waard. U moet weten, een vrome hobby van hem, los van de school, is de Lijkwade van Turijn. De nauwgezette pluizer volgt de laatste onderzoeken en theorieën op de voet. Twintig jaar geeft hij lezingen over dat onderwerp, op talloze plaatsen en voor een uiteenlopend publiek.

Vaste functies zijn er eveneens. Van 1991 tot 1998 treedt hij op als kerkprefect van de publieke collegekerk aan de Frankrijklei. Van 1977 tot 2002 is hij hulp priester op de Pius X-parochie in Wilrijk, onder de bekende pastoor Paul Pas. Zijn stijl moet daar opperbest hebben aangeslagen. Op 15 februari 2002 neemt hij er afscheid en wordt hij dankbaar uitgewuifd voor vijftig jaar trouwe dienst. Voordien waren al vier jubilea uitgebreid herdacht o.a. zijn gouden priesterjubileum in 1997. Wekelijks rijdt broeder Jef Van Tulder hem daarheen en bespeelt er zelf het kerkorgel. Al die jaren treft Erik er een oud-leerling aan van poësis O.LV.college 1966, om zijn mis te dienen, Evrard Claessens. Deze legt daar getuigenis van af tijdens de uitvaartdienst in Heverlee.

In Erik Cappoen herkent zijn omgeving een diepvrome priester en authentieke jezuïet ('God zoeken in alles'). Nauwgezet is hij aanwezig in de gemeenschappelijke gebedsmomenten. Een warme devotie koestert hij voor Jezus' heilig Hart (kent de votiefmis van buiten, en cultiveert de eerste vrijdag van de maand) en voor Maria (zijn verzoek om bij zijn uitvaart het lied 'Liefde gaf u duizend namen' te zingen). Hij is gehecht aan de dagelijkse celebratie tot het echt niet meer kan. Wij kunnen hem een gelovig man noemen 'van den ouden stempel'. Waarmee hoegenaamd niet bedoeld is 'ouderwets, achter op zijn tijd'. Integendeel! Wél: trouwhartig, solide, complexloos. Het vertrek van de jezuïeten uit La Strada, zoals hun community op O.L.V. wordt genoemd, is evident voorpaginanieuws voor de Antwerpse kranten. *Gazet van Antwerpen* besteedt er in het weekend 18-19 april 1998 een volle bladzijde

aan. Pater Cappoen is de gedroomde woordvoerder van de laatste der Mohikanen. Een pittige reportage uit de eerste hand, want zijn persoonlijke levensloop valt grotendeels samen met de nadagen van de jezuïetenaanwezigheid, tot in het ultieme uur. Honderduit vertelt de geïnterviewde over het college tijdens WO II; het concrete dagelijkse samenwonen van paters en broeders ("ons huis een duiventil"); La Strada in zijn rol van pleisterplaats voor missionarissen met vakantie, die er neerstreken tijdens hun behandeling in het Tropisch Instituut ("ze kwamen bij ons hun Afrikaanse wormen kwijtspelen"); het lot van de resterende kunstschaten, deels overgebracht naar andere huizen of provinciearchief, deels uitverkocht. Merk hoe zijn openhartig verhaal gekruid wordt met kwinklagen en anekdotes. De paters en broeders worden verspreid over een paar SJ-huizen. Hij zelf verhuist met nog een paar naar Xaverius Borgerhout, waar enkele pastorale opdrachten in het Antwerpse kunnen doorgaan. Maar ja, hoe gastvrij ook, Xaverius kan de Frankrijklei niet doen vergeten. Na zijn dood tekent Luc Versteylem hem ten voeten uit in een gedicht:

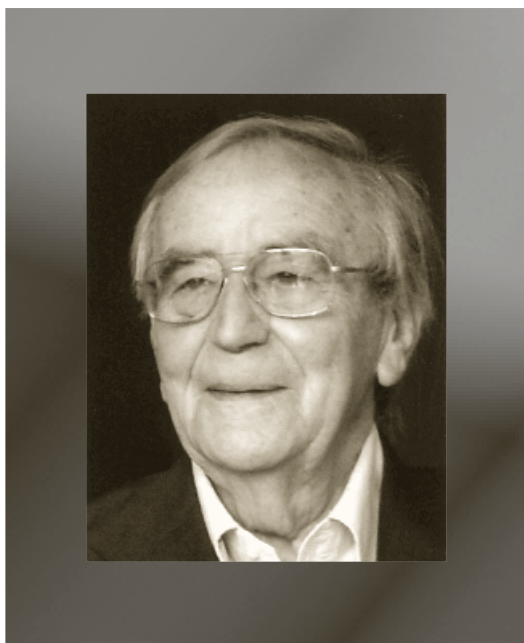
*ik zie je nog voortschrijdend door de gangen
fluisterend je stille boodschap in mijn oor
terwijl kreeg 'k uit je kamer 't bandje opgevangen
waarop je gaf jezelf je eigen preken ten geboor*

*je hebt nooit echt bij ons in borgerhout verbleven
je leefde in gedachten verder in je vroeger huis
ook nu leidt je alweer een nog verhuisder leven
het is als kwam je nu voorgoed weer thuis*

*je schrijft nu weer verblijd door je vertrouwde
gangen
fluisterend alweer je stille boodschap in ons oor
geen luide bandje meer maar bemelse gezangen
nog nooit gaf j'ons zo zacht je spreken ten geboor*

Tot de dag aanbreekt in 2008 dat hij een betere verzorging behoeft. Hij vindt die in de ziekenafdeling te Heverlee. Een aangename en dankbare metgezel. Nog viert hij er zijn 75 jaar jezuïet en ontvangt hij af en toe een familielid, een vriend of oud-leerling. Langzaam dooft hij, eenmaal zo wakker en alert, uit. Op weg naar zijn 95ste geboortedag overlijdt hij op donderdag 20 mei 2010.

Lang geleden had hij zelf geschreven: *Goede God, ik weet wel dat ik ooit mijn moede banden in een teer gebaar mag samenvouwen en op kousenvoeten beengaan in vertrouwen. Want morgen ben ik in uw hart geborgen.*

PATER FRANS VAN BLADEL (1922-2010)

In het Antwerpse gezin Van Bladel-Van Tiggelen zijn er twee zonen: onze Frans, geboren 1 juni 1922, en onze Louis, een jaar jonger. De ouders, allebei Kempenaar, houden een kruidenierszaak open in het hartje van de Sint-Andriesparochie, een volkswijk van rasechte sinjoren. Niet alleen komt de hele buurt er zijn voedingswaren betrekken, maar zij houden er graag een praatje met moeder Van Bladel, een toevlucht voor haar klanten in hun zorgen, verdriet of vreugde. De opgroeiende jongens luisteren scherp toe, zodat ze met de 'volksziel' innig vertrouwd raken en allebei voor hun leven een opvallende sociale zin opdoen. Omdat de winkel alle aandacht van de ouders opeist, besteden zij hun beide zonen uit aan het internaat van het Sint-Jozefcollege Turnhout.

Frans maakt er anno 1936 de uittocht mee uit de besloten binnenstad naar de open natuur op het Stokt. Voor de internen betekent dat op slag een totaal andere levenssfeer. Niet langer de beruchte stalen tucht, maar net het omgekeerde: een waaier van nooit gedroomde mogelijkheden op gebied van spel en sport. Daar doorlopen de Van Bladels de humaniora. Frans beëindigt ze als 'primus perpetuus' in 1940, Louis idem in 1941. Één figuur heeft ze allebei sterk beïnvloed, de scholastiek Marcel Brauns. Van hem krijgt Frans in de poësisklas de liefde mee voor een zwaar en correct Nederlands alsmede de hoge waardering voor de bekende Antwerpse dertiende-eeuwse mystica Hadewijch. Brauns declameert hele teksten van haar uit het hoofd.

Op 7 september 1940, dus na de eerste oorlogszomer, treedt Frans in te Drongen. Een talrijke lichting. Na het noviciaat volgt de dubbele kandidatuur Klassieke Filologie. Als professor Grieks ontmoet hij er pater Emile (Milo) de Strycker. Deze scherpt bij zijn studenten eenvoud, helderheid en nauwkeurigheid in het taalgebruik in. Niemand meer dan Frans heeft die les als een persoonlijk stijlkenmerk en hoofdbekommernis in zijn latere loopbaan meegedragen. In 1944-48 de filosofie in Egenhoven en Godinne. Tussenin één schooljaar stage: klasleraar van een vierde Latijnse in zijn oud-college Turnhout, plus, na de filosofie, nog twee jaar poësisleraar op Sint-Jan Berchmans Brussel. Voor de theologiestudie trekt hij naar Maastricht, bij onze noorderburen, waar bisschop Lemmens hem tot priester wijdt 22 augustus 1953. In 1954-55 behaalt hij aan de KU Leuven het eerste doctoraat filosofie. Het tweede, eveneens in Leuven, palmt hij in in 1958. Tot een promotie echter is het nooit gekomen. Zijn inmiddels aanvaarde hoofdredacteurschap van *Streven* verhindert hem zijn proefschrift over Kafka te voltooien. Overigens heeft hij vooreerst ook nog zijn jezuïetenopleiding af te werken. Dat speelt hij klaar door het laatste proefjaar 1958-59 te Rathfarnham (Ierland), met instructor pater Hugh Kelly.

Ja, dat redacteurschap van *Streven*. Hoe is hij daar terecht gekomen? Hijzelf noemt het een vreemd verhaal. Al lang kennen de oversten zijn belangstelling voor literatuur, filosofie en kunst. Het begint met enkele artikelen in het maandblad, opgericht in 1933 door pater Frans De Raedemae-

ker, die sindsdien al die jaren de hoofdredactie is blijven voeren. In 1955 wordt Van Bladel adjunct-hoofdredacteur. Op zekere dag in 1957 schuift de toenmalige rector van ons studiehuis in Leuven, Etienne Dhanis, laat in de avond, een briefje onder de deur van zijn kamer. Daarop staat dat pater provinciaal hem benoemt tot hoofdredacteur, punt. Verder niets, niet de geringste toelichting. Zo ging dat toen. Frans evenwel is er erg mee ingenomen, echt een kolfje naar zijn hand. Achtereenvolgens woont hij de volgende jaren op verschillende adressen. Die verplaatsingen zijn een gevolg van bijkomende functies. Ze komen straks ter sprake. Streven, wel degelijk zijn levenswerk. *Streven* wás Frans Van Bladel. In 2008 schrijft een opvolger-hoofdredacteur, Herman Simissen, het volgende: "In de vijftienzeventig jaar van het bestaan van *Streven* heeft niemand, afgezien misschien van de oprichter en eerste hoofdredacteur Frans De Raedemaeker SJ., zozeer een stempel op het blad gedrukt als Frans Van Bladel SJ." Wat is er dan zo eigen aan zijn aanpak? Een onderscheid tussen de vormelijke kant en de inhoudelijke kan ons helpen. De vorm. Hier laten wij Frans zelf aan het woord (uit een interview van 2008) "Ik heb het altijd heel belangrijk gevonden, dat een blad als *Streven* leesbaar is voor een groot publiek. Juist als een onderwerp moeilijk is, moet je er helder over schrijven. Vanaf het moment dat ik hoofdredacteur werd, heb ik alle teksten zo zorgvuldig mogelijk geredigeerd. In de beginperiode van *Streven* stond het nog echt in het teken van de emancipatie van de Nederlandse taal in België. Toen speelde op de achtergrond zeker het ideaal van 'volksverheffing' nog mee. In mijn tijd was die emancipatie wel zo ongeveer voltooid. Mijn ideaal was daarom veel meer met *Streven* een forum te bieden voor een volwassen intellectueel leven. Later kon ik mij er echt aan ergeren als teksten niet helder waren geschreven. In *Streven* heb ik wel eens lucht gegeven aan die ergernis. Zo heb ik een keer een boos stuk geschreven over de slechte vertaling van een encycliciek met als gevolg dat de uitgever van de Nederlandse krant *De Tijd* een nieuwe vertaling op de markt bracht. Ook heb ik mij eens beklagd over een onleesbare vertaling van een boek van Ivan Illich. Ik was bij Illich in Mexico geweest, dus kende ik hem, en ik heb hem erop gewezen dat die vertaling helemaal niet deugde. Daarop heeft hij

met de uitgever afgesproken, dat alle vertalingen van hem in het Nederlands eerst door mij moesten worden nagezien, ik moest de vertalingen 'autoriseren'. Een andere keer heb ik mij zo opgewonden over slecht Nederlands, in dit geval in een bespreking in *De Standaard der Letteren*, dat de recensent is gestopt. Ik hecht nu eenmaal aan verstaanbare taal. Slecht formuleren getuigt van slordig denken, en slordig denken kan gevaarlijk zijn."

Wij stappen over naar de inhoudelijke accenten. Opnieuw Frans zelf aan het woord. "Vanaf het midden van de jaren zestig, is *Streven* minder aandacht gaan besteden aan binnenkerkelijke ontwikkelingen en wat er bij de jezuïeten gebeurde. Ik besteedde meer aandacht aan andere onderwerpen. Tegenwoordig wordt er veel gepraat over ontkerkelijking en secularisatie. Voor mij komt secularisatie er in de kern op neer, dat mensen God zoeken in het profane. Niet meer in de kerk, zelfs niet meer in de godsdienst. En daarom wilde ik dat *Streven* vanuit de godsdienstige traditie en vanuit de achtergrond van het blad, juist dat profane doordacht. Wat gebeurt er in de maatschappij? In de literatuur, de kunst, de filosofie, de film, het toneel? Dáárover moest ons blad gaan. Ik was er beducht voor dat het blad naar binnen gericht zou zijn, we moesten juist open staan voor wat er in de wereld gebeurde en daarover nadenken. Dat vind ik nog altijd."

Op een bepaald ogenblik wordt *Streven* geredigeerd tegelijk door een Nederlandse pater en de Vlaming Van Bladel. Uiteindelijk lopen hun opvattingen uiteen. De Nederlanders hebben meer aandacht voor binnenkerkelijke onderwerpen en staan dichter bij de kerkelijke traditie. Van Bladel is kritischer. De samenwerking loopt vast. Later sluiten opnieuw Nederlanders aan bij het Vlaamse, zichzelf gebleven *Streven*. Sociale bewogenheid en, in samenhang daarmee, een maatschappelijke inslag is karakteristiek voor het blad dat Van Bladel voorstaat. *Streven* speelt een hoogst belangrijke rol bij de introductie van de bevrijdingstheologie in ons taalgebied. Het gaat vooral om sociale gerechtigheid vanuit een evangelische inspiratie. Juist dat beoogt het blad: het profane doordenken vanuit de eigen achtergrond. In zijn pogingen om de levensbeschouwelijke verzuiling te doorbreken komt *Streven* in een aantal gevallen onzacht in aanraking met het katholieke

establishment, zelfs met de kerkleiding. Gelukkig heeft de jezuïetenoverheid het 'imprimatur', wanneer priesters publiceren normaal gereserveerd voor de bisschop, toegekend aan de redactie zelf, ongetwijfeld een blijk van vertrouwen. Censuur vooraf is er nooit geweest. Achteraf soms een verontruste reactie vanuit Rome, na klachten van bepaalde lezers. Krampachtige reacties komen trouwens ook voor aan vrijzinnige kant. Wanneer Leo Geerts, literatuurcriticus, toenadering zoekt tot de niet-reguliere vrijmetselarij, wordt hij afgewezen omdat hij redactielid is van *Streven*.

Onder Frans' impuls komt er een samenwerking tot stand (o.a. afspraken voor het overnemen van elkaars artikelen) met andere Europese jezuïentijdschriften, het Franse *Études*, het Britse *The Month*, het Zwitserse *Orientierung*, het Italiaanse *La Civiltà Cattolica*. Verder behoren een tijdlang Eric De Kuyper, Carlos Tindemans, Geert Bekaert tot de geregelde medewerkers, allemaal namen die wijzen op vernieuwende tendensen. De discussies met de huisbewoners van het Sanderushuis, van 1969 tot 1990, slaan vonken inspiratie los, die in *Streven* hun neerslag vinden. Wanneer Frans in 1987 als hoofdredacteur ermee ophoudt, blijft hij als adjunct zijn eerste opvolger Hugo Roeffaers nog vijf jaar met raad en daad bijstaan. Zijn levenswerk is hij op de voet blijven volgen tot het einde. In de jaren vijftig bouwt het OLV-college Antwerpen aan de Frankrijklei naast de schoolingang een vrij grote feestzaal voor prijsuitdelingen, schooltoneel, -concerten en -filmvertoningen, een zaal waar alle leerlingen samen in kunnen. Men maakt de bedenking: "Nu de zaal daar staat, kunnen wij daar geen ruimer gebruik van maken?" Een groep leken, allen oud-leerlingen of ouders van leerlingen, vormen het 'Elckerlycgenootschap' onder voorzitterschap van Meester Karel Van Baarle en als verdere bestuur gemeenteraadslid Jef Arts, Dr. E. Van Thillo, Dr. André van Ham, Prof. Emiel Van Broekhoven. De zaal zelf wordt eveneens zo gedoopt. De naam verwijst naar een laatmiddeleeuws drama, een moraliteit, die haar tegenhanger heeft in diverse Europese landen. Het genootschap beoogt degelijk toneel te brengen door bekende toneelgezelschappen uit Vlaanderen en Nederland. Als artistiek moderator en medebesliser over de keuze van de stukken halen zij er pater Frans Van Bladel bij. Frans heeft deze functie ver-

vuld van 1959 tot 1980. Ook hier huldigt hij een parallelle bedoeling als in *Streven*: de Vlaamse gelovige intellectueel op een verantwoorde wijze in kennis stellen van wat het hedendaagse toneel biedt. Evenals in het geval van het maandblad is lang niet iedereen van katholieke zijde geestdriftig over de programmering. Om de tijdgeest te schetsen: Aanvankelijk is de collegerector niet erg in zijn schik, dat er gemengd toneel komt in een zaal die toch eerst als jongensschoolzaal bedoeld is en functioneert. Al spoedig wordt dit bezwaar opzij gezet door toedoen van de wijze hulpbischop van het aartsbisdom Paul Schoenmaekers. De eerste seizoenen tellen elk tien toneelstukken en twee voordrachten. Onder deze laatste vinden wij figuren als Max Wildiers, sterrenkundige Flor Bertiau en de Nederlandse minister Klompé. Van die voordrachten stapt men na een paar jaar af, de tijd van de grote 'conférences' lijkt voorbij. Toneel blijft alsook de uitgebrachte kritiek. Klaarblijkelijk zijn de geesten bij onze christelijke recensenten, laat staan bij ons brave publiek er nog niet rijp voor. Er rijzen protesten tegen Sartres *Vuile Handen*, John Osbornes *Inadmissible Evidence*. Wanneer een befaamde criticus Osborne verwijt dat hij van de schouwburg "een cerebraal bordeel" maakt, treft hij uiteraard daarmee de keuze van Elckerlyc. Frans Van Bladel dient hem van antwoord, en dat is niet mals. Hij verantwoordt zijn keuze: "Het Elckerlycgenootschap wil van zijn zaal een centrum maken van christelijk geestesleven, waar de katholieke van vandaag ook geconfronteerd wordt met levensbeschouwingen en levensverhoudingen welke niet onvoorwaardelijk de zijne blijken te zijn. Wanneer gaan katholieken bij ons eens wat motorische kracht ontwikkelen in plaats van altijd maar hun formidabele remcapaciteiten?" Wij moeten het leven leren herkennen als een object, betoogt hij verder, en niet direct zwaaien met principes, waar niet aan geraakt wordt en die vaak alleen fatsoensregels zijn.

Bij het Vlaamse publiek ondervindt de moderator van Elckerlyc een zekere terughoudendheid tegenover Nederlandse gezelschappen. Dit wijt Frans aan een verschil in spreektaal en speelstijl. Terwijl onze noorderburen natuurlijk praten, niet luider dan nodig, verwacht ons publiek veeleer een pathetische zeggingswijze, met duidelijke articulatie. Maar alles went wel na een tijdje.

Een greep uit het gespeelde repertoire: *De Meteor* (Dürrenmatt), *De Draak* (Schwarz), *Philemon en Baucis* (Ahlsen), *Le Cardinal d'Espagne* (de Montherlant), *Antigone* (Anouilh), *De Huisbewaarder* (Pinter). Er zijn bekende stukken bij, ook minder bekende die waarschijnlijk er anders in Antwerpen nooit gekomen waren. Maar, iedere kenner zal het grif toegeven, opmerkelijke stukken.

Je kijkt ervan op, hoe Frans vaak diverse veeleisende functies tegelijk uitoefent. Neem nu de periode 1960-62. Reeds redigeert hij *Streven* en 'modereert' hij het toneelhuis Elckerlyc, wanneer hij in 1960 daarbovenop in Heverlee voor onze filosofiestudenten de 'Inleiding tot de filosofie' doceert tot 1963, de reden waarom hij van 1960 tot 62 in Heverlee woont. Alsof dat nog niet volstaat neemt hij in 1962 voor twee jaar de redactie van het weekblad *De Linie* op zich onder directeur Elie Vandenbussche. Wij kennen Frans' grondhouding en doelstelling wat *Streven* betreft. Ook voor *De Linie* gaat dat op, kan het anders? Een lezer van die dagen herinnert zich dankbaar: "Hij gaf richting aan vele katholieke Vlamingen". Zo lang, van 1962 tot 64, verhuist hij naar het Brusselse Berchmanscollege, dichtbij de Stalingradlaan 21, waar de zetel van *De Linie* gevestigd is.

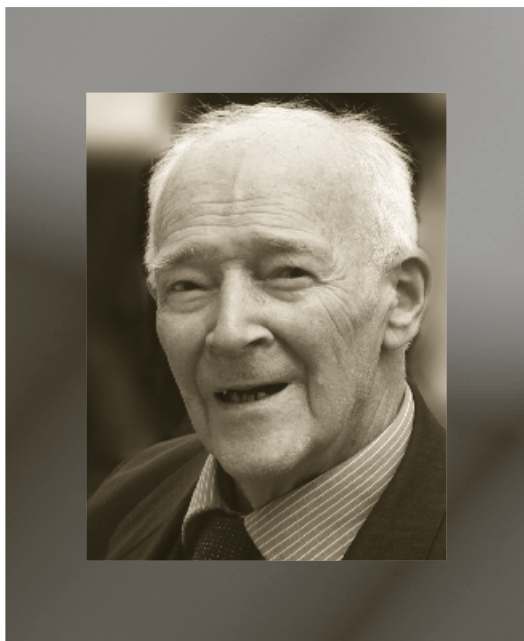
Nog zijn wij niet rond met het opsommen van Frans' overvloedige activiteiten. Hij heeft enkele vertalingen op zijn naam staan. Wij weten al van zijn bewondering voor Hadewijch, een erfenis van Marcel Brauns tijdens het poësisjaar in Turnhout. In 1954 verschijnt bij Lannoo Tielt *Hadewijch, Brieven. Oorspronkelijke tekst en Nieuw-Nederlandse overzetting* (eds. Frans Van Bladel en Bernhard Spaapen). In 2002, nu bij Davidsfonds/Literair Leuven: *Hadewijch, Die minne es al* (vertaald door Frans Van Bladel). Daarin verzamelt hij een selectie uit *Brieven, Liederen* (elders 'Strofische Gedichten' genoemd), *Mengeldichten, Visioenen*. Naast de oorspronkelijke tekst vinden wij een juxta-hertaling in hedendaags Nederlands. Van Hugo Rahner vertaalt Frans uit het Duits *Ignatius van Loyola* (met 225 foto's van Leonard von Matt), uitgegeven bij Desclée De Brouwer in 1955. In 1967 brengt Reynaertuitgaven Brussel *Populorum Progressio*, vertaling van de encycliek door Frans van Bladel op de markt. Deze geruchtmakende encycliek van Paulus VI uit datzelfde jaar 1967 heeft als hoofdthema: de sociale kwesties heb-

ben een wereldomspannende dimensie gekregen. De Paus trekt heftig van leer tegen het kapitalistisch economisch systeem, dat de kloof tussen rijk en arm op een schandelijke wijze alsmar wijder maakt. Als eerste verweer is er alvast de solidariteit, efficiënt gemaakt door wereldwijde ontwikkelingshulp. Een dergelijk thema ligt Frans, met zijn scherpe sociale reflexen, na aan het hart. Ten slotte vermelden wij zijn samenwerking met de woordkunstenares Tine Ruyschaert. Deze komt in 1979 op het idee het *Marcusevangelie* in zijn geheel als een stuk woordtheater ten gehore te brengen. Waarschijnlijk is haar dat project ingefluisterd door Frans Van Bladel, haar toeverlaat na de tragische dood van haar echtgenoot Jef. Frans hertaalt voor haar het Marcusevangelie, in een integrale tekstgetrouwe versie die tevens wonderwel ligt in de mond en in het gehoor. In 1984, met een tweede uitgave in 2000, komt die vertaling uit bij Davidsfonds Leuven en Uitgeverij Lannoo Tielt. Hetzelfde (Frans vertaalt en Tine vertelt) is trouwens eveneens al gebeurd met het bovengenoemde *Die Minne es al*.

Wanneer in 1999 het hem zo dierbare Sanderushuis, waar hij dertig zeer gelukkige jaren heeft doorgebracht, wordt opgeheven, verhuist pater Frans naar de Loyolacommuniteit in Antwerpen. Hij woont er tot 2008. Zijn tanende gezondheid vereist een strikter gevolgde verzorging. Die vindt hij in Heverlee. Nog zelden komt hij buiten zijn ziekenkamer. Hij leest nog veel zolang dat gaat, en luistert graag naar muziek. Telkens als iemand hem komt opzoeken, familie, vroegere huisgenoot of iemand van zijn uitgebreide vriendenkring, fleurt hij op. De laatste weken is de taalkunstenaar heel stil geworden. Zondagmorgen 30 mei 2010 verlaat hij ons bijna ongemerkt.

Wij nemen geen afscheid van hem zonder nogmaals te herhalen hoe open van geest en gemoed hij stond, zowel voor personen (zijn toegankelijkheid voor andersdenkenden en randfiguren) als voor nieuw opduikende culturele ontwikkelingen, niet het minst voor de kansen die de secularisatie opent voor een rijker en bewuster geloofsleven. Zijn onmiskenbaar uitzonderlijk talent, een sprankelende geest en fijngevoelige flair voor wat er omgaat bij zijn gesprekspartner, wie dat ook mag zijn, heeft hij ten dienste gesteld van het Rijk Gods. In het dagelijkse huishouden betoonde

hij zich eenvoudig en hulpvaardig. Wellicht het meest frappante in hem: zijn authenticiteit. Zijn aanwezigheid alleen al was voor zijn huisgenoten en allen die hij ontmoette een aanhoudende uitdaging tot een waarachtige denk- en levensstijl. Zijn even authentieke liefde voor Jezus, "die ons de allergehoordste bevrijding toont, die van de dood", maakte hem tot een boeiende, ongewone medebroeder en ordegenoot.

BROEDER NESTOR VANDENBOGAERDE (1920-2010)

Als wij de levensloop van onze medebroeders overschouwen, merken wij een frappante diversiteit, afhankelijk van zoveel onvoorspelbare factoren. De typische jezuïetenroeping zit er ook voor iets tussen. Een 'gezel van Jezus' moet inzetbaar zijn overal ter wereld, met welke opdracht ook belast, zodra en zolang zijn overste het goed acht. Wat hijzelf ervan maakt, blijft evident zijn aandeel. Wij beperken ons tot onze broeders. Als onmisbare 'tijdelijke medehelpers' staan zij de priesters bij. Het moet worden erkend: vroeger althans werd hun werk niet altijd door iedereen voldoende naar waarde geschat en hebben zij onder deze

miskennis geleden. In de eerste plaats nemen zij de materiële zorgen op zich, zodat de priesters vrijgesteld zijn voor het 'geestelijk dienstwerk': sacramenten, prediking, retraiteapostolaat en dergelijke meer. Wat zien wij? Sommige broeders, voornamelijk in de vroegere missies, leiden een bewogen bestaan. Vaak worden zij verplaatst, krijgen allerlei uiteenlopende taken toegeschoven, maken soms de meest bewogen avonturen mee. Kortom, een kroniekschrijver heeft de handen vol om alle aspecten van hun jezuïetenbestaan in kaart te brengen. Anderen daarentegen blijven honkvast langdurig in hetzelfde huis wonen en vervullen dag in, dag uit dezelfde gewone taken, zonder schittering naar buiten toe, maar, juist door hun trouw en nauwgezetheid, glansrijk in de diepte. De kroniekschrijver heeft weinig spectaculaires te vertellen, en zoekt tegelijk naar woorden die recht doen aan een waardevol leven, op menselijk zo goed als op religieus vlak. De levensloop van broeder Nestor (roepnaam Nest) Vandebogaerde vertoont duidelijk dat laatste patroon. Drieënvijftig jaar spelen zich af in ons college te Aalst. Dat spreekt boekdelen.

Nest wordt op 5 november 1920 geboren in Kortrijk. Hij is de jongste van vier. Het gezin woont op de Sint-Rochusparochie, waar hij het doopsel en het vormsel ontvangt. Het middelbaar onderwijs en twee jaar technische opleiding tot wever heeft hij gevolgd wanneer hij op 1 februari 1942 te Drongen het half jaar postulaat en op 2 augustus het noviciaat begint. Novicemeester is pater Paul Croonenberghs, voor de broeders geassisteerd door zijn socius pater Alois Claeys Bouúaert, een ervaren pedagoog, die door zijn rechttoe rechtaan aanpak een generatie broeders veilig op de sporen van het religieuze leven heeft gezet.

Na de geloften op 15 augustus 1944 wordt Nest opgenomen in de bonte, talrijke gemeenschap van de 'geloftenbroeders' ter plaatse. Hij krijgt een dubbele opdracht: reftermeester en hulpkoster. Geen sinecure: de Oude Abdij herbergt in dat laatste oorlogsjaar (ons land wordt bevrijd in september 1944) om en bij honderd zestig man (paters van het huis, tertiarissen, junioren, novicen) en bevat tal van kapellen voor de toen gebruikelijke individuele missen. Nest laat zich alras kennen als iemand die nauwgezet zijn taken nakomt. Je kunt op hem rekenen.

In 1945 ontvangt de Apostolische School op het Stokt in Turnhout hem met open armen. Hij zorgt voor de linnenkamer en staat broeder kok terzijde. Een kleine anekdote. Een jonge, zieke medebroeder op rust krijgt een vegetarisch dieet voorgeschreven. Een kok kan moeilijk aannemen dat een verzwakte mens die moet bijkomen, zijn smakelijke vlees- en visgerechten van de hand wijst. Nest bemiddelt en bezorgt de convalescent keer op keer, bovenop kannen lindethee, het benodigde fruit en rauwe groenten. Lang duurt het niet of de zieke voelt zich al merklijk beter, ja hij knapt volledig op. Achteraf getuigt hij: "Mijn tweede leven dank ik aan mijn kruidendokter én aan broeder Nest die ons beiden heeft geloofd en vertrouwd. Een klein mirakel". Deze getuige is trouwens nog een lang leven beschoren.

Van 1948 tot 52 is Nest bovendien portier, een licht postje, en doet hij de aankopen, en dat is andere koffie. Nog is dat niet genoeg. Wanneer iemand ziek wordt, een oudere pater of een jonge intern-apostoliek, treedt Nest op als ziekenbroeder. De verpleegkunde heeft hij al kijkend en doende aangeleerd en, met de huisarts als oplettend toezien raadsman, uitgeoefend. Iedereen die ooit ziek te bed lag, weet dat een opgeruimde en steeds klaar staande verpleger evenveel, zoniet meer waard is dan de beste medicijn. Nest laat deze kwaliteiten ten overvloede blijken.

1952 is een scharnierjaar in dubbel opzicht: hij verhuist naar Aalst, de keizerlijke stede, en op 15 augustus legt hij de laatste religieuze geloften af. Zoals boven al vermeld wordt het Sint-Jozefscollege in de Pontstraat zijn verblijfplaats voor ruim een halve eeuw, tot 2005. Op de duur kent onze wakkere broeder elke uithoek van de stad en van de naburige dorpen, en binnen de muren, letterlijk elke vierkante meter, elk staand of rollend meubel, elke liggende mat of vloerkleed, elk hangend gordijn, van de hoogste nok tot de diepste kelder. Natuurlijk kent Nest ook alle bewoners: medebroeders, collegepersoneel, leerlingen. Hij kent ze bij naam en toenaam, met hun kwaliteiten en gebreken. Omgekeerd kennen zij hém, maar ze vinden bij hem alleen kwaliteiten.

Zijn Aalsters verblijf kent slechts één maand onderbreking, in mei 1962. Door toedoen van provinciaal pater André Snoeck krijgen enkele broeders uit onze provincie de kans om in Grave

(Nederland) met noorderburen samen, een dertigdaagse retraite te volgen onder leiding van pater Paul Smits van Waesberghe.

Aanvankelijk neemt hij de taken over die hij in Turnhout al waarnam: ziekenzorg en linnenkamer. Bovendien staat in de provinciecatalogus naast zijn naam "ad domestica" (voor alle huiselijke taken), wat men tegenwoordig "een containerbegrip" noemt. Je kunt er álles in stoppen, ook datgene wat geen specifieke naam heeft. Vraag het aan de eerste de beste huismoeder wat dat inhoudt. De ziekenbroeder behartigt, behalve de gewone verpleging, het contact met de dokter, de aanschaf en het correcte toedienen van de geneesmiddelen, en brengt het voedsel van de keuken naar de kamer van de bedlegerige. Moet iemand naar dokter of ziekenhuis, Nest laat alles vallen en rijdt de auto voor. Wie een medicament nodig heeft hoeft geen uur te wachten, Nest is al heen en terug van de apotheek. Zonder dat iemand erom heeft gevraagd breidt hij deze opdracht nog verder uit. Op sportdagen vergezelt hij de leerlingen naar het sportveld. Er mocht zich immers een ongeval voordoen. Prompt rijdt hij dan de betrokkene naar het ziekenhuis. Als linnenbroeder is hij voorbeeldig stipt in de aankoop en het repareren van het linnen. Zijn contacten met de wasserij verlopen vlot, zonder hapering of gekissebis.

Hij is de chauffeur van de gemeenschap, ten dienste van wie zelf geen auto bestuurt. Een moet, met reisgoed beladen, naar het station; een ander gaat biecht horen, preken of voor een andere 'ministerie' een eind weg of in een naburig dorp; een derde wou graag op familie- of vriendenbezoek. Je neemt Nest bij de mouw: "Zou het voor jou uitkomen om mij erheen te brengen?" Natuurlijk komt dat uit (althans als hij op die dag of dat moment al niet 'bezet' is). Een kwartier vóór het afgesproken uur staat onze chauffeur al naast de wagen geduldig te wachten, je hebt maar in te stappen. "La ponctualité est la politesse des grands". Als dat waar is, behoort Nest tot de allergrootsten.

Is het u ooit gebeurd dat u als medebroeder graag te Aalst had overnacht? Er wacht u een vorstelijk onthaal. Broeder Nest brengt u naar een gastenkamer, controleert of er niets ontbreekt en haalt het er eventueel bij. U kent het huis niet zo goed: waar bevindt zich de kapel? waar de refter? waar

woont die of die? Voor alle verplaatsingen binnenshuis vergezelt hij u. Het is alsof voor hem niets of niemand anders op aarde bestond. Kortom, u voelt u echt welkom.

In 1956 krijgt het "ad domestica" twee concrete invullingen. De eerste: portier, tot 1961. Nest klopt zijn uren aan de poort, staat de bezoekers vriendelijk te woord, leidt ze eventueel naar een spreekkamer, neemt de telefoon op, bezorgt de bedelaars een boterham, alles rustig, zonder zich op te winden. Aan de hemelpoort doet Sint Pieter het niet beter. Tweede invulling: de boekenwinkel voor de leerlingen, en dat vraagt een woordje uitleg.

In veel scholen, zeker in kostscholen met internen, ziet de directie toe dat de leerlingen tijdig geriefd raken met leerboeken en ander schoolgerief. In Aalst polst de directeur of broeder Nest misschien...? Och, waarom niet? Iemand moet het wel doen. En zo staat hij, tot 1990, in de boekenwinkel. Die gaat open op gezette uren, iedereen rekent daarop. Nest speelt zowat de tussenpersoon tussen de winkel in de stad en de leerlingen. In het begin van het schooljaar heeft hij er weliswaar een beetje schrik voor dat de bestellingen hem zullen overrompelen, maar hij mag hulp inroepen om de opdringerige klanten in toom te houden.

Midden in al zijn bezigheden laat broeder Nest zich kennen als een diep vroom religieus en een gedroomde huisgenoot. Hij houdt een versleten boekje bij over de Mariaorden in Vlaanderen. Op alle activiteiten van de gemeenschap meldt hij zich present: gebedsstonden, vergaderingen, uitstapjes. Met ongeveer de belangstelling vraagt hij zijn huisgenoten naar het wel en wee van hun familie. Heeft Nest dan geen hobby, om zijn vrije tijd te vullen? Vrije tijd, een lachertje. Altijd voor iedereen en voor elke karwei klaar staan, dat is zijn hobby.

De tijd verstrijkt en vanaf begin de jaren negentig begint de motor te sputteren. Hij ondergaat een zware hartoperatie: het plaatsen van een kunsthartklep. De ingreep moet worden overgedaan omdat de klep nog niet perfect afsluit. Gelaten laat Nest dat alles aan hem gebeuren. De een na de andere opdracht, de boekenwinkel in 1990, de ziekenverpleging en de linnenkamer in 2003, moet hij loslaten. Noodgedwongen gaat hij met rust. Hij wordt geplaagd door een hardnekkige

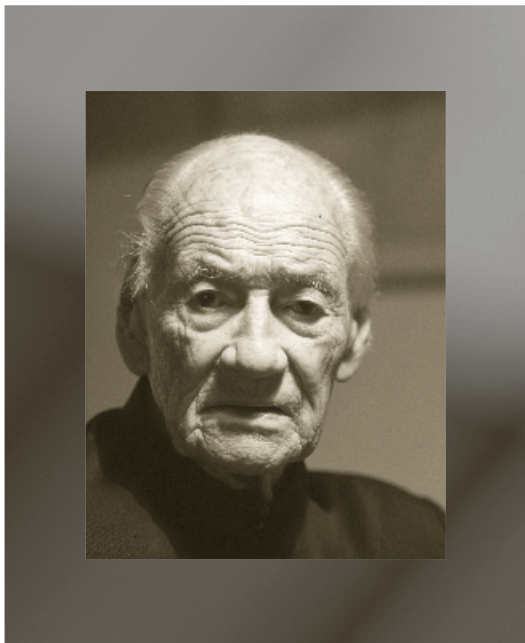
rugkwaal, een pacemaker houdt zijn hart op een regelmatig ritme.

Waar andere collegemeenschappen al in zijn voorgaan, op 8 april 2005 breekt voor het Ignatius-huis Aalst het uur aan van de opheffing en van de strategische terugtocht wegens tekort aan manschappen. Het afscheid valt een waardige viering te beurt, vanwege de school zelf, de oudervereniging, de oud-leerlingenbond, en vanwege de parochie en de stad. Ook Nest ziet het met lede ogen aan: is Aalst niet zijn tweede vaderstad geworden? De paters en broeders worden verspreid over verscheidene huizen in de provincie, hij belandt in het Sint-Jozef-jezuïetenhuis Oude Abdij Drogen. Nog vijf jaar neemt hij daar alle harten voor zich in door zijn minzame aanwezigheid. De plooi die hij jarenlang heeft aangenomen, is er niet meer uit te krijgen. Hij is nog best aan te spreken voor allerlei kleine diensten die hij aankan: de schriftlezing in de huiskapel, het uitdelen van de post, het aanreiken van de kelk bij de communie. Met zijn pientere oogjes kijkt hij rond naar al het mooie in de natuur, wanneer een behulpzame hand hem, niet langer tot stappen in staat, in een rolstoel rondvoert in de tuin. Een bezoekje, een goed gesprek, hij kan het waarderen. Hoe erkentelijk toont hij zich tegenover het verpleeg- en het onderhoudspersoneel. Geamuseerd volgt hij de 'doening' van zijn medebroeders, hun hebbeligheden en vooral hun 'goeie kanten'. Hij loopt over van dankbaarheid voor elke dag die hem nog gegund is.

Gedurende de weken dat hij te bed ligt komt er een vredige rust vol overgave over hem. Ondanks de stokkende ademhaling, de opkomende angsten, de pijnlijke stijfheid en doorligwonden. Hij verlangt ernaar zijn Heer en Heiland spoedig voor altijd te ontmoeten. Maar is hij er wel klaar voor? Iedere morgen, tot op zijn laatste dag, vraagt hij een medebroeder om samen te bidden en hem te helpen er zich op voor te bereiden. Hij overlijdt in de avond van 19 augustus 2010.

Op zijn uitvaart, met een opvallende vertegenwoordiging uit Aalst, is er naast verdriet veel bewonderende dankbaarheid. Een verpleegster getuigt: "Stilstaan bij zijn sterven doet je weer voelen hoe kostbaar hij ons was in zijn manier van nabij zijn, in zijn vriendschap. Dat zullen we nog een hele tijd missen". Voor talloos velen heeft Nest weergaloos veel betekend. "De gewone dingen op

ongewone wijze", het devies van onze Jan Berchmans, en "De menslievendheid van God is ons in hem verschenen". Zo kunnen wij zijn persoon en leven samenvatten.

PATER KAREL VAN ISACKER (1913-2010)

Op het eerste gezicht is de figuur van pater Karel Van Isacker er een vol paradoxen, zijn levensloop een vol onverwachte wendingen. Bij nader toezien ontdekken wij de rode draad erdoorheen: zijn onverstoorbare rechtschapenheid. Deze uit zich in alle aspecten van zijn ongemeen rijke persoonlijkheid: de christengelovige, de jezuïet, de sociaal bewogene, de flamingant, de historicus, de docent.

Karel wordt op 26 juni 1913 te Mechelen geboren, de oudste van vier. Zijn vader Philip, afkomstig van Torhout (W.-Vl.), advocaat, brengt het in 1919 tot volksvertegenwoordiger voor de toenmalige katholieke partij, en van 1931 tot 38 zelfs tot Belgisch minister op diverse departementen, waar hij een evenwicht tussen Nederlands- en Franstalige ambtenaren bewerkstelligt. Karels moeder, Charlotte Prové, komt uit Ninove. Zijn broer Frans wordt

een bekende jurist en romanschrijver.

Lager onderwijs alsmede twee jaar Latijns-Griekse humaniora geniet Karel aan het Sint-Romboutscollege van zijn geboortestad. Hij zet de humaniora voort bij de jezuïeten in het Sint-Jozefscollege Aalst. De invloed die hij er van sommige leermeesters ondergaat, oriënteert hem naar de orde. Maar eerst volgt hij het eerste jaar kandidatuur Klassieke Filologie aan de Facultés Notre-Dame de la Paix te Namen. Zijn intrede te Drogen dateert van 23 september 1933. Na de eerste geloften voltooit hij zijn tweede kandidatuur Klassieke, plus Complementen Geschiedenis, met brio behaald voor de Centrale Examencommissie te Brussel. 1936-37 kwijt hij zich van zijn militaire dienstplicht te Leopoldsburg. Voor de Filosofie verblijft hij eerst in Egenhoven (bij Leuven), daarna in Wépion (bij Namen), echter niet zonder tussendoor de mobilisatie mee te maken vanaf 25 augustus 1939. Ze brengt hem op verscheidene plaatsen tot in Trèbe (Aude, Zuid-Frankrijk) en terug in Brussel op 17 april 1940. Na een korte stage als leraar geschiedenis aan het Berchmanscollege Brussel voltooit hij vanuit ons Bellarminohuis te Leuven de tweede licentie Geschiedenis aan de Katholieke Universiteit. Tot doctor (Moderne) Geschiedenis zal hij in 1955 promoveren, met de grootste onderscheiding, op het proefschrift *Werkelijk en wettelijk land*.

Intussen evenwel is zijn jezuïetenopleiding overdroten doorgegaan. De theologie studeert hij in Leuven 1942-46 (licentie met 80 %). Monseigneur de Jonghe d'Ardoye wijdt hem tot priester op 24 augustus 1945. Dadelijk daarbij aansluitend volbrengt hij zijn derde en laatste proefjaar in St.Beuno's College, St.Asaph (Wales) onder instructor H.Keane. De laatste geloften zal hij afleggen te Antwerpen op 2 februari 1952.

Zijn religieus leven als gevormd jezuïet begint Karel als minister van ons grote studiehuis Minderbroedersstraat Leuven. Ondervindt zijn gezondheid de weerslag van de drukke studiejaren? Hij moet enkele maanden rust nemen in Alken. Overigens is hij een rijzige, stoer gebouwde kerel, die er een natuurgezonde levensstijl op nahoudt. Later bijvoorbeeld zal de geleerde professor, de zestig al voorbij, het niet beneden zich achten om een zware motorfiets (met helm) te bestijgen, tot ontzetting van zijn oudere en tot bewondering

van zijn jongere confraters. Die indrukwekkende machine heeft hij overgehouden van de tijd dat hij in het Waasland bij voormalige havenarbeiders interviews ging afnemen. Hij rijdt er nogal eens mee naar het kanaal om er een frisse duik te nemen. Zelf bakt hij zijn brood en bereidt hij zijn 'kefir' (een soort yoghurt, met kefirkorrels gegiste melk). "Het geheim van een lang leven" schertst hij zelf, en met zijn bereikte hoge ouderdom heeft hij zijn gelijk bewezen.

Na een jaar secretaris van pater provinciaal in Brussel, wordt hij in september 1949 aangesteld tot hoofdredacteur van *De Vlaamse Linie*. Onder zijn invloed evolueert het tijdschrift van een klassiek katholiek weekblad naar een uitgesproken Vlaams persorgaan. Karel plaatst de Vlaamse strijd duidelijk op de voorgrond. Dan reeds bepleit hij structureelhervormingen in federalistische zin. De naoorlogse repressie is daar niet vreemd aan. Pleidooien voor amnestie, maar vooral tegen de uitwassen van de patriottische weerwraak, die hem tegen de borst stuiten, zullen nooit uit zijn leven verdwijnen. Politiek redacteur wordt Lode Claes. In zijn redactieteam neemt Karel verder op: Victor Leemans en Arthur de Bruyne, namen met een zogenaamd collaboratieverleden. De kerkelijke overheid ziet deze naar eigen zeggen "betreurenswaardige" evolutie met lede ogen aan. Kardinaal Van Roey grijpt in en verbiedt een speciaal Elf-julinumnummer. Medio 1950 ziet pater provinciaal zich genoopt om Van Isacker te vervangen. Door pater Albert Van den Daele, op het vlak van Vlaamsgezindheid evenmin een 'doetje'. Een handige zet, zo te zien.

Wat nu? Terwijl hij het doctoraat Geschiedenis voorbereidt wordt Karel alvast benoemd aan de Sint-Ignatiushandelshogeschool te Antwerpen, eerst tot assistent en, eenmaal zijn promotie achter de rug, tot professor Hedendaagse en Belgische Geschiedenis, wat hij dertig jaar blijft, tot zijn emeritaat in 1980. Wat hij als historicus en als docent betekend heeft, daarover hebben wij een getuigenis uit de eerste hand: de toespraak van mevrouw Helma Houtman-De Smedt op Karels uitvaart, namens het Departement Geschiedenis aan de UA (Universiteit Antwerpen). Uit deze posthume hulde lichten wij enkele zinnen, hier en daar lichtjes ingekort.

"Velen leerden professor Van Isacker kennen door het voor alle studierichtingen verplichte vak

Hedendaagse Geschiedenis. Een bevlogen docent die met hart en ziel opging in wat hij vertelde en tegelijk veel begrip had voor zijn jeugdig toehoorderspubliek. Zijn cursussen lieten niemand onberoerd. Hij bracht geschiedenis 'van' en 'voor' mensen. Nooit wilde hij zijn kennis etaleren, hij bleef altijd zichzelf: rustig en vriendelijk, een minzaam en bescheiden man. Zijn colleges waren, net als zijn geschriften, boeiend en meeslepend, haarscherp in de analyse, vol empathie voor het lot van de gewone mensen. Hij bezat de gave van het woord en van de vlotte pen. Of het nu ging om het reilen en zeilen aan de Antwerpse haven of om het leven van de arbeiders in het troosteloze Aalst van priester Daens, hij bracht het in eigen persoon tot leven, in een doodgewone aula, op een onnavolgbare wijze, met sonore stem en een subliem taalgebruik. Studenten Geschiedenis genoten het voorrecht om door hem te worden ingewijd in het historisch métier door middel van colleges Heuristiek en oefeningen Hedendaagse Geschiedenis. Hij leerde hen in stoffige archieven en via uitgebreide lectuur op zoek te gaan naar het verleden en er kritisch over te reflecteren. Hij wees erop dat, hoe eerlijk deze zoektocht ook mag zijn, iedere geschiedschrijving toch persoonlijk is en vanuit een hedendaagse vraagstelling vertrekt, en dat dus, bij de voorstelling ervan, bescheidenheid geboden is. Niemand heeft de wijsheid in pacht, daarvan was hij, zelf bijzonder intelligent en erudiet, meer dan wie ook overtuigd. In 1971 richtte professor Van Isacker samen met zijn confrater wijlen pater Piet Lenders, de professoren Raymond van Uytven en Roland Baetens aan de UFSIA het Departement Geschiedenis op. Toen was het nog klein, maar de inzet was groot en de inspiratie die uitging van de stichters alsmede hun voorbeeld dreef alle medewerkers. Intussen is de UFSIA opgegaan in de Universiteit Antwerpen en is de geschiedenisopleiding uitgegroeid tot een volwaardige bachelor- én ook masteropleiding. Als 'founding father' zal de naam van pater Van Isacker voor altijd verbonden blijven aan het Departement Geschiedenis en aan de UA, in oprechte dankbaarheid voor wie hij is geweest". Tot daar dit getuigenis.

Tijdens zijn loopbaan in het Hoger Onderwijs geeft Karel een reeks boeken en studies uit, gedeeltelijk de neerslag van zijn cursussen, en

anderzijds van zijn persoonlijke overtuiging en stellingnames. Reeds maakten wij melding van zijn doctoraal proefschrift *Werkelijk en wettelijk land*, als boekvorm uitgebracht. Meer bepaald specialiseert hij zich in het politieke katholicisme van de negentiende eeuw. Hij bekritiseert de burgerlijke macht die, ook binnen de katholieke partij, maar bitter weinig respect opbracht voor de gewone mens. Die kritiek vinden wij terug in *Het Daensisme (1959)*, dat hem bekend maakt bij een breder publiek; *Averechtse Democratie (1959)*; *Meesters en Huurlingen (1961)*.

Zoals de jezuïeten dat in hun vorming meekrijgen, reflecteert hij op zijn eigen werk van historicus in *Geschiedenis voor mensen (1964)*. Daaruit citeren wij: "De historicus is geen registrar van feiten" Hij heeft het over 'de kunst van de geschiedenis'. Ook deinst hij niet terug voor ongezoeten kritiek, vanuit zijn grote gezag onder collega's kan hij zich dat klaarblijkelijk veroorloven: "Het historisch werk van vele universitair geschoolden getuigt van een verkeerde opleiding, omdat men van hen zozeer wetenschapsmensen heeft gemaakt dat de kunstenaar in hen verschrompelde".

Zijn aandacht voor de Antwerpse haven krijgt zijn historische beslag in *De internationale Instellingen te Antwerpen 1867-77*. De houding van de kerkelijke overheden tegenover de politieke situaties beschrijft hij in *Herderlijke Brieven over Politiek (1969)*. Met leedwezen kijkt hij naar de vernietiging van de natuur. In zijn ecologische pamflet *Het land der dwazen* maakt hij zijn beklag: "Het land van de dwazen, dat is het land waar de natuur stelselmatig wordt vernield, waar schoonheid en oorspronkelijkheid worden opgeofferd aan de welvaart. De wortel van onze verdwazing is de hebzucht, de jacht op bezit en aanzien". Of nog: "De koorts naar geld en macht heeft alle lagen aangetast en van de meesten volmaakter bourgeois gemaakt dan de heersers uit de vorige eeuw." Het eigentijdse kunstbedrijf ontsnapt niet aan zijn kritiek: "Zelfs de kunstenaars zijn de leden van een kaste geworden. Om te kunnen scheppen hebben zij zich losgerukt uit de dwangmaatschappij en een eigen wereld opgebouwd waar de drukte en de domme dienstbaarheid niet binnen kunnen. Hun kunst is niet meer de uitdrukking van wat leeft onder de mensen."

In 1970 verschijnt zijn ophefmakende *De zaak*

Irma Laplasse, Stukken voor een dossier, het jaar daarop aangevuld door *Het dossier Irma Laplasse*. Irma Laplasse was een eenvoudige boerin die in 1945 werd terechtgesteld op verdenking van vlekking, naar Karels mening volkomen onschuldig, het zoveelste slachtoffer van een door wraakgevoelens gedreven, uit de hand gelopen Belgische naoorlogse rechtspraak. De bedoeling van het boek is via een proces wegens smaad aan de magistratuur, een herziening van het proces Laplasse af te dwingen. Daar komt hij onverbloemd voor uit: "Mijn kritiek van het gerechtelijk dossier is bijgevolg en onvermijdelijk ook een kritiek op diegenen die de doodstraf eisten en uitspraken". Van minister Melchior Wathelet weet hij te verkrijgen dat het proces inderdaad wordt herzien. Helaas wordt de uitgesproken en voltrokken doodstraf omgezet in levenslange hechtenis. Begrijpe wie kan. Pater Van Isacker is verbijsterd.

Voorts is hij een van de voornaamste redacteurs van de vijftiendelige *Twintig eeuwen Vlaanderen*, een encyclopedisch werk waarin ook figuren uit de politieke, sociale, culturele, kunst- en wetenschapswereld worden belicht. Uiteraard krijgt de strijdende Vlaamse beweging hier onverkort de plaats die ze verdient. Van Isacker is de man van de volledige geschiedenis en niet die met blinde vlekken. Vele jaren leidt hij de reeks *Mens en Tijd*, waarin trouwens diverse van zijn eigen publicaties voorkomen.

De bekroning van zijn hele oeuvre, zo mogen wij het tweedelig werk *Mijn land in de kering 1830-1980* noemen. In het woord vooraf heet het: "Dit boek is geen objectieve beschrijving van het verleden. Het is een poging om de actualiteit van honderd vijftig jaar geschiedenis te begrijpen... Van een nog vriendelijke samenleving maakte ze de betonmaatschappij die ons kwelt en ergert. Er is slechts kans op een toekomst, als de mens erin slaagt te breken met de doem van een bestaan dat op louter stoffelijke welvaart is gericht". Het eerste deel komt uit in 1978 met als ondertitel *Een ouderwelse wereld 1830-1914*. Het levert hem de prijs van de 'Scriptores Catholici' 1979 op. Het tweede deel uit 1983 is ondertiteld *De enge ruimte 1914-1980*. Hij neemt geen blad voor de mond. In het zevende hoofdstuk 'Het feest van de haat' ontmaskert hij de naoorlogse repressie: "In Breendonk II, waar nu zwarten werden behandeld, demonstreerden

nieuwe beulen dat de beestachtigheid geen SS-monopolie was". Iemand noemt *Mijn land in de kering* zijn 'opus magnum' en typeert het aldus: "Een sublieme analyse van politieke en maatschappelijke evoluties, wat er misging en hoe het volk dat alles onderging". Anderen verwijten Van Isacker zijn "doemdenken" over de huidige situatie. Ze noemen hem een vooringenomen 'laudator temporis acti', zo eigen aan menige man op leeftijd. Wie echter Karels evolutie van binnenin volgt, ziet in zijn laatste periode alleen zijn waarachtigheid consequent en moedig doorgetrokken. In 1980 gaat hij op emeritaat. Hij neem acht jaar lang de taak van subminister op zich en in 1983 die van archivaris, tot 1995. In dat laatste jaar verlaat hij de Prinsstraat. Heel bescheiden sticht hij met Dine Bijmens, een oud-studente, en enkele gelijkgezinden, een nieuwe oase van religieus leven in de afgelegen landelijke Caelenbergstraat te Niel-bij-As. Een oude langgevelhoeve wordt zijn woonplaats en de grote stal wordt omgebouwd tot een kleine kapel waarin hij voortaan de mis opdraagt volgens de Tridentijnse ritus. Hij wil hoegenaamd geen dissident zijn. Resoluut kiest hij ervoor binnen het gezag van Rome en van zijn orde te blijven en zo mogelijk de kerk van binnenuit opnieuw te inspireren. Wegens die constructieve houding verleent de commissie 'Ecclesia Dei' uit Rome hem een speciale vergunning, een 'celebret', om de voorconciulaire liturgie te volgen (in het Latijn, met de rug naar het volk, de Communie op de tong, enzovoort). Hoe is die persoonlijke 'kering' te verklaren?

Als gelovige en priester kant pater Karel zich in zijn laatste brochure *Ontwijding (1989)* even scherp tegen zijn eigen, ondanks alles geliefde Kerk. De malaise (ondermeer de leegloop uit de kerkdiensten) van na Vaticanum II (1962-65) wijt hij aan haar bezetenheid om zich aan te passen aan de moderne wereld. De eerbied voor het sacrale gaat daarbij teloor, zo meent hij. Bewust kiest hij voor een radicaal andere weg en hij hoopt aldus de nefaste gevolgen mee te helpen ombuigen. Hij, ooit de eerste jezuïet in burgerpak, is nu de eerste erbij om een Romeins boordje te dragen. Later trekt hij de priestertoog weer aan. Op de Caelenberg vindt hij rust en kan hij ten volle priester zijn. Hij wordt de inspiratiebron voor ontgoochelde oudere gelovigen, maar evengoed voor tal van

jongeren die na het concilie werden geboren. Hoe is de mens Karel Van Isacker in de dagelijkse omgang? Een huisgenoot in de Prinsstraat noemt hem "een ware aristocraat, een vriendelijke, belangstellende, voorkomende en sobere man. Zijn frustraties (zo normaal bijvoorbeeld wanneer hem de redactie van *De Vlaamse Linie* werd ontnomen) cultiveerde hij evenmin als enige eigendunk. Ruimdenkend en verdraagzaam, tenzij voor alles wat naar kleinzieligheid zweemde." Wat zijn publieke bemoeiingen betreft, "opkomen voor geringen en vertrapten, dat plegen ware aristocraten wel meer te doen". Deze reflex bewaart hij tot het einde. Hij aanvaardt het peterschap van het actiecomité Doel 2020, dat ijvert voor het behoud van het bedreigde polderdorp. Hij treedt toe tot het aanbevelingscomité van 'IJzerwake'. Karel Van Isacker heeft mede de ontvoogding van Vlaanderen een heel stuk dichterbij gebracht. Deze gentleman heeft ons geleerd dat de banaliteit en de oppervlakkigheid tot niets leiden. Fundamentele menselijke en sociale waarden waren voor hem even heilig als zijn geloof en zijn jezuïetenroeping. Het een kon niet buiten het ander. Op 25 augustus 2010, de dag na zijn briljanten priesterjubileum, verwisselt hij na een kort ziekbed het tijdelijke met het eeuwige. Hij is klaar voor de definitieve ontmoeting met zijn Heer.

Een vrije bijdrage vanwege alle familieleden en kennissen die deze uitgave ontvangen, is hartelijk welkom (richtprijs: 6,00 euro).

Te storten op:

435-2059281-51 van "Lessiusvereniging",
Koninginnelaan 141, B-1030 Brussel,
(IBAN: BE75 4352 0592 8151 - BIC: KREDBEBB)
met vermelding:

'In Memoriam SJ 2010' reeds ontvangen.

Verantwoordelijke uitgever:

Frans MISTIAEN s.j.
Koninginnelaan 141
1030 BRUSSEL
jesuits.flanders@jesuits.net

Redactie van de bijdragen:

Paul VANDERGHOTE s.j.
Minderbroedersstraat 9 B
3000 LEUVEN

Foto IHS-monogram voorpagina:

Rik DE GENDT s.j.
Drongenplein 26
9031 DRONGEN

Coördinatie:

Walter FABRI s.j.
Drongenplein 26 D
9031 DRONGEN

NOVEMBER 2010

